Маърифат

Халқ зиёлилари рўзномаси

1931 йил 4 июлдан чиқа бошлаган

1992 ЙИЛ 22 ФЕВРАЛЬ, ШАНБА

№ 22 (5618).
Баҳоси: обунага 16 тийин, сотувда 60 тийин.

НАВРЎЗ АЙЁМИГА ҚИЗҒИН ҲОЗИРЛИК

● 13 февраль куни Тошкентда «Наврўз» умумхалқ байрамига тайёргарлик кўриш ва ўтказиш республика ташкилий комитетининг мажлиси бўлди. Унда вазирликлар ва идоралар, жамоат ташкилотлари ҳамда оммавий ахборот воситалари вакиллари қатнашди.

Мажлисни Ўзбекистон Республикаси Бош вазирининг ўринбосари, шу комитет раиси Э. Самандаров олиб борди.

Мажлисда шу нарса таъкидландики, «Наврўз» асрлар давомида одамларда ерга ва табиатга меҳр-муҳаббатли бўлиш, уни ардоқлаш туйғуларини тарбиялаб келди. «Наврўз» байрами кунларида уруш-жанжаллар тўхтатилган, гина-кудуратлар унутилган, одамлар тинч ва яхши қўшничилик алоқаларига интилганлар. «Наврўз»нинг республикамизда умумхалқ байрами сифатида нишонланиши яхши анъана бўлиб қолди.

Республикамиз мустақиллик йўлидан дадил одим ташлаб, бутун жаҳон эътиборини ўзига қаратаётган бу йилги шароитда «Наврўз» байрами алоҳида мазмун касб этади, умумхалқ шодиёнасига айланади. Байрам кунларида республикамиз шаҳар ва қишлоқларида халқ сайиллари, шоирлар мушоиралари, спорт ўйинлари, етук санъаткорлар ҳамда бадиий ҳаваскорлик жамоаларининг чиқишлари ўтказилади. Китоблар, тасвирий санъат ва халқ амалий санъати асарларининг кўргазмалари, истеъмол моллари ва озиқ-овқат маҳсулотлари савдоси ташкил этилади. «Наврўз» байрами кунларида кўп болали оилаларга, қариялар уйларида яшовчилар, болалар уйларининг тарбияланувчилари, қаровчисиз қолган бева-бечоралар, ногиронларга алоҳида меҳр-мурувват кўрсатилади.

Мажлисда комитетнинг умумхалқ байрамини ўтказиш билан боғлиқ режаси тасдиқланди ва комитет аъзоларининг вазифалари белгилаб олинди.

Педагоглар сулоласига мансуб талантли ўқитувчи Матлуба Турдиева Жиззах вилояти Октябрь ноҳиясидаги 16-мактабда фаолият кўрсатади. Унинг ҳар бир дарсини ўқувчилар орзиқиб кутишади. Чунки бу муаллиманинг биология фанидан берадиган сабоқлари янгиликлари бой, сермазмун бўлади, ниҳоятда жонли ҳамда қизиқарли ўтади.

Суратда: Матлуба Турдиева дарс пайтида.

Умарали ХУШВАҚТ олган тасвир.

Фармон ва ижро

МАСЪУЛЛИК ОШМОҚДА

Ниҳоят, ўқитувчи меҳнатини қадрлаш, айтиш мумкинки, йиллар давомида топталган қадриятларни тиклаш, жамиятда унинг тутган ўрнини ўз номи билан аташнинг пайти етиб келди. Ўзбекистон жумҳурияти раҳбарияти, қолаверса, Президентимиз Ислом Абдуғаниевич Каримовнинг айнан шу борада амалга ошираётган ишлари, чиқарган қатор фармонлари диққатга сазовордир.

Шаҳрисабз шаҳар халқ таълими бўлимимизда ана шу фармонларни амалга ошириш, муаллимларга шарт-шароитни яратиб беришда бир қанча ижобий ишлар қилинди. Шуни ҳам алоҳида қайд этиш кераккн, тасаррруфимизда жами 14 та умумий ўрта мактаб, 2 та катталар ўқув маркази, ёш табиатшунослар, техниклар қароргоҳлари, кашшофлар саройи, спорт мактаби, 27 та мактабгача тарбия муассасаси мавжуд бўлиб, уларда 1346 нафар ўқитувчи ва тарбиячи ёш авлодга таълим-тарбия бериб келаяпти.

Гап қаерда, қанча кишининг меҳнат қилиши ёки тарбияланаётганида эмас, балки инсонга нисбатан қилинаётган ғамхўрлик ва шу ғамхўрлик туфайли масъулиятнинг тобора ошиб бораётганлиги, ёшлар ўртасида таълим-тарбиянинг йўлга қўйилаётганлигидадир. Масалан, шу йилнинг ўзида мактабларда ишловчи ўқитувчи ва тарбиячиларнинг электр энергиясидан фойдаланганлиги учун 29,6 минг сўм, газ, сувга сарфланадиган маблағ эса 13,2 минг сўм ва 5,1 минг сўм бўлиб, улар бюджет ҳисобидан қопланди. Шунингдек, 154 нафар ўқитувчига яшаб турган ҳамда давлат тасарруфида бўлган уйлар шахсийлаштириб берилди.

Булар қаторида ўқитувчиларнинг жамоатчилик транспортида бепул юришлари учун 39,1 минг сўм маблағ, мактабгача ва мактабдан ташқари муассаса ходимларидан 300 нафардан ортиқ ходимимиз ҳам қўшимча имтиёзларга эга бўлдилар.

Шаҳар халқ таълими бўлими бошлиғи сифатида бу рақамларни ахборот учун эмас, балки имтиёзлар ортида масъулият, изланиш ва ўз устида ишлаш каби хислатлар борлигини таъкидлашни истадим. Биргина мисол. Кейинги икки йил ичида чиқарилган фармонга ва имтиёзларнинг тўлиқ бажарилаётганлиги натижасида тасаррруфимиздаги барча мактабларда ҳам таълим-тарбияда кескин ўзгаришлар бўлмоқда. Эндиликда фан олимпиадаларининг қизиқарли ўтиши, мактаблараро мусобақанинг тез-тез йўлга қўйилаётганлиги, буларнинг барчасида масъулият, ўқитувчиларнинг ўзлигини англаш каби хислатлар мужассамлашган.

Албатта, берилаётган имтиёзларни ҳозирги бозор шароити билан боғлайдиган бўлсак, айтиш мумкинки, ҳали камлик қилади. Аммо оғир даврда четдан нажот кутиб, қўлни қовуштириб ўтириш ҳам инсофдан бўлмаса керак. Масаланинг бу жиҳатлари инобатга олиниб, шароити бор мактабларимизда хўжалик юритишни ҳам йўлга қўйганмиз. Унда ўқитувчиларнинг ўзлари бўш вақтларида меҳнат қилиб, тушган даромадни ўзларига олишади.

Хуллас, ўзлигини англаган ўқитувчиларимиз барча яратилаётган шарт-шароитдан сўнг қўлни қовуштириб турганлари йўқ. Келажагимиз ворислари мактабда эканлигини тўғри англаб, уларга таълим беришда ўз масъулиятларини оширишмоқда.

Омон ТЎРАЕВ,
Шаҳрисабз шаҳар халқ таълими бўлими мудири.

МАҲОРАТ СИНОВИ

Янгиариқ ноҳияси халқ таълими бўлими биносида кўргазмали ўқув қуроллари танлови ўтказилди. Унда асосан ижодкор ўқитувчилар иштирок этдилар. Намойиш қилинган ишларнинг сифати, ўзига хослиги ўқитувчиларнинг бу тадбирга катта тайёргарлик билан келганлиндан далолат берди. Танловда С. Айний, «Октябрь», Киров, О. Жуманиёзов, «Озодлик», А. С. Макаренко номли мактаб жамоаларининг олиб келган кўргазмали қуроллари ўзининг афзаллик томонлари билан бошқаларидан ажралиб турди.

Р. АЛЛАБЕРГАНОВ.
Хоразм вилояти.

САВОБЛИ ИШГА ҚЎЛ УРИЛДИ

Қўрғонтепа ноҳиясида ташкил этилган атамалар ҳайъати аъзолари савобли ишга қўл урдилар. Улар мактаб жамоалари, маҳалла ва қишлоқ аҳилларининг талабларини инобатга олиб ноҳиядаги қатор мактабларни ўзбек халқининг буюк фарзандлари ибн Сино, Бобур, Усмон Носир, Увайсий, Нодира, маҳаллий таниқли кишилардан Қ. Нишонбеков, Қ. Турдиев, У.Юсуповлар номи билан аташга қарор қилдилар. Айни кунларда ҳар бир мактабда номи тақдим этилган улуғ инсонларнинг суратлари, ҳаёти ва фаолиятига оид маълумотларни тўплаш ишлари бошлаб юборилди.

А. МАҚСУДОВ.
Андижон вилояти.

ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ВАЗИРЛИГИДА

ИҚТИДОРЛИ БОЛАЛАР СЛЁТИ ЎТКАЗИЛАДИ

Ўзбекистон Халқ таълими вазирлиги ва Фанлар академияси республикада иқтидорли болаларни излаб топиш, камолотга етказиш ва қўллаб-қувватлаш юзасидан давлат дастурини турмушга татбиқ эта бориб, шу йилнинг 25-27 мартида Ўзбекистон иқтидорли болалари I республика слётини ўтказиш тўғрисида қўшма қарор қабул қилдилар ва уни ўтказиш Низомини тасдиқладилар.

Қуйида слётни ўтказиш тўғрисидаги низом эълон қилинаётир. Слёт «Наврўз» байрами доирасида ўтказилиб, анъанавий бўлиб қолиши кўзда тутилмоқда.

ЎЗБЕКИСТОН ИҚТИДОРЛИ БОЛАЛАР РЕСПУБЛИКА СЛЁТИ ҲАҚИДА

НИЗОМ

1. Слёт ташкилотчилари: Халқ таълими вазирлиги ва Ўзбекистон Фанлар академияси. Таклиф этиладиганлар: телевидение, радио, матбуот вакиллари, Улуғбек жамғармаси, болалар жамғармаси, «Ниҳол» Республика илмий маркази, ижодий уюшмалар.

2. Слётда умумтаълим мактаблари, гимназиялар, музейлар, коллежлар, махсус мактаб-интернатлар, ҳунар-техника билим юртлари, мактабдан ташқари, мактабгача тарбия муассасаларининг ўқувчилари иштирок этишлари мумкин. Слёт қатнашчиларининг ёши 18 дан ошмаган бўлиши керак.

3. Слётни ташкил қилиш ва ўтказиш, унинг босқичларида ишларга раҳбарлик қилиш мақсадида ташкилий қўмита тузилади. Ташкилий қўмита секциялар раисларини ва жюри (ҳакамлар ҳайъати) таркибини тасдиқлайди.

I слёт иши кунларида қуйидаги секциялар бўйича 4 та ҳакамлар ҳайъати ташкил қилинади: бадиий-эстетик, экологик, табиий-ўлкашунослик, илмий-техник секциялар жанрлар бўйича бўлиниши ҳам мумкин.

4. Слёт қуйидаги мақсадларда ўтказилади:

— иқтидорли болалар билан ишлашга илмий, педагогик, инженер-техник, ижодкор зиёлилар ва жамоатчиликни жалб этиш;

— қобилиятли болаларни излаш, улар иқтидорини ривожлантириш ва қўллаб-қувватлаш;

— ўқитувчиларнинг ижодкорлик малакаси, қизиқишлари доирасини ривожлантириш;

— слёт қатнашчиларининг турли соҳалардаги билимлари доирасини кенгайтириш, уларда мустақил ижодий ишлаш малакасини шакллантириш;

— иқтидорли болалар билан ишлаш хусусида халқ таълими бўлимларининг аниқ тавсияномаларини ишлаб чиқиш.

5. Слётда қатнашиш учун вилоятлардан, Қорақалпоғистон республикасидан ва Тошкент шаҳридан энг яхши ижодий иш учун ўтказилган (бадиий, илмий-техник, бастакорлик, ижрочилик ва бошқалар) кўрик ғолибларига йўлланма берилади.

Делегация таркиби 20 кишидан ошмаслиги керак. Булар жумласига болалар сиҳат-саломатлиги учун тўла масъул бўлган, уларнинг кўпчилиги дам олишини ташкил қиладиган 4 тадан ортиқ бўлмаган раҳбарлар ҳам киради. Делегация раҳбарлари иқтидорли, ижодий иш олиб бора оладиган ўқитувчилар ва болалар боғчаси тарбиячилари орасидан тайинланиши лозим.

I Республика слёти қатнашчилари ҳақидаги маълумотлар 25 февралга қадар Ўзбекистон Халқ таълими вазирлигининг синфдан ва мактабдан ташқари ишлар бошқармасига белгиланган шаклда хабар қилиниши лозим.

Делегация слётга фақат расмий чақирувга биноан йўлга чиқади. Слёт қатнашчиларининг Тошкентга келиб-кетиши, йўл ҳақи ва юк ҳақи сафарга юбораётган томон ҳисобидан тўланади, овқатланиши, яшаш жойи эса киши бошига бир кеча-кундузга 20 сўм миқдорида Халқ таълими вазирлиги ҳисобидан бўлади.

6. Слёт иши секциялар бўйича олиб борилади ва ижодий кўргазма очилиши билан бошланади.

Ишлар қуйидаги кўрсаткичлар бўйича баҳоланади:

— ижодий ёндашув ва мустақил амалга ошириш;

— долзарблиги;

— таъсирчанлиги;

— ижтимоий-фойдали йўналиши;

— ажойиблиги;

— мавзуни асослай билиш маҳорати.

Ҳимоя учун 7-10 дақиқа вақт берилади. Секцияларда қуйидагилар ўтказилади:

— ёш шоирлар, ёзувчилар, журналистлар, композиторлар, ижрочилар кўриги;

— олимлар, мутахассислар, новатор педагоглар, ижодий ходимларнинг сўзга чиқиши, тематик экскурсиялар;

— танаффуслар оралиғида турли иш-кўриклар, викториналар, кечалар, видеокўриклар, слёт қатнашчиларини синовдан ўтказиш кабиларни уюштириш;

— ижодий қобилиятга бой болалар билан ишлаш муаммоларига бағишланган давра суҳбати ўтказиш. Бунда гуруҳ раҳбарлари бўлган ўқитувчилар ва тарбиячилар иштирок этишади.

7. Слёт қатнашчиларининг иши махсус ҳакамлар ҳайъати томонидан секцияларда олиб борилган йўналиш ва тақдим этилган мавзу (жанр)лар бўйича баҳоланади. Ҳакамлар ҳайъати аъзолари сони камида 5 киши бўлиши керак.

Энг яхши деб тан олинган ишлар Халқ таълими вазирлиги ва Ўзбекистон Фанлар академиясининг фахрий ёрлиқлари, қимматбаҳо мукофотлари билан тақдирланади.

Слёт ташкилий қўмитаси ва манфаатдор муассаса, ташкилотлар, болалар ва ўқитувчилар учун рағбатлантирувчи мукофотлар (истиқболлилиги, минтақага хос нафосатлилиги, дизайни (безаги) ва бошқалар учун) таъсис этадилар.

Делегация слётга етиб келиши билан унинг раҳбари ташкилий қўмитага қуйидаги ҳужжатларни тақдим этади:

— болалар ва ўқувчиларнинг сиҳат-саломатлилиги тўғрисида маълумотнома;

— ўқувчилар ва раҳбарларнинг анкеталари (шакли тақдим этилади);

— сафар гувоҳномаси.

ЯНГИ БИНО

Ромитан ноҳиясидаги Зуҳра Саидова номли мактаб жамоасига мўлжалланган 844 ўринли янги бино фойдаланишга топширилди. Унинг қисқа фурсатда ишга тушишига ноҳиядаги 191-механизациялашган кўчма колонна бунёдкорлари катта улуш қўшдилар. Шунингдек, янги мактабнинг тез ва соз битишида «Ромитан» давлат хўжалиги раҳбарларининг ҳам хизматлари беқиёсдир.

Б. НЕКОВ.
Бухоро вилояти.

Ўзбекистон жумҳурияти халқ таълими аълочиси Матлуба Муҳитдинова кўп йиллардан бери Қувадаги 34-соғломлаштириш интернатида болаларни ўз она тилларида равон ва ширин сўзлашишга ўргатиб келаяпти.

Тасвирда: М. Муҳитдинова навбатдаги машғулотни олиб бораяпти.

Суратчи А. ЧАПЛИГИНА.

КЎПЧИЛИККА МАНЗУР БЎЛДИ

Яқинда Қувасой шаҳрида «Илғор тажриба — барчага!» деб номланган илмий-амалий кенгаш бўлиб ўтди. Кенгашда вилоят ўқитувчилар малакасини ошириш олий билимгоҳининг вакиллари, халқ таълими ходимлари, услубиётчилар ва илғор ўқитувчилар қатнашдилар. Кенгаш иштирокчилари шаҳардаги қатор мактабларда бўлишиб, дарсларни кузатдилар ҳамда ушбу илм масканларидаги бошланғич синф ўқитувчиларининг синфдан ташқари олиб бораётган ишлари билан танишдилар. Айниқса, уларга Қувасойдаги 3-мактабнинг бошланғич синф муаллимаси М. Мамадалиеванинг «Меҳнат дарсларида миллий тарбия» мавзуидаги иш тажрибаси маъқул бўлди.

К. СОДИҚОВА.
Фарғона вилояти.

ОЛИЙ ИЛМГОҲДА УЧРАШУВ

Низомий номли Тошкент давлат олий илмгоҳида Тошкент вилояти Паркент шаҳридаги Ҳ. Олимжон номли ўрта мактабнинг педагогика синфи ўқувчилари билан олий илмгоҳ ректори К. Ю. Юсупов учрашди.

Унда олий илмгоҳнинг тарбиявий ишлар бўйича проректори Т. Қурбонов, умумий педагогика кафедрасининг профессори М. Мирқосимов, докторант З. Валиева, ўқитувчи Р. Эшмуҳамедов, доцент Д. Жўрабоева, мактаб директори Т. Абдуғоффоров, ўқитувчи М. Зуҳруддиновалар иштирок этдилар.

Шартнома асосига кўра бу синфга раҳбарлик олий илмгоҳнинг умумий педагогика кафедрасига юклатилган. Кафедранинг докторанти З. Валиева ва ўқитувчиси Р. Эшмуҳамедовлар шу синфнинг раҳбарларидир.

Педагогика синфи жамоаси, ота-оналари, мактаб педагогик жамоаси олийгоҳга тез-тез ташриф буюриб, бу ердаги шароит билан яқиндан танишиб, олимлар, устоз-муаллимлар билан мулоқотда бўлиб туришади.

Куни кеча бўлган учрашув эса кўп йиллик тажрибаларни умумлаштирувчи, бевосита педагогика синфи ўқувчиларининг танлаган касблари ҳақидаги қарашларини тартибга солувчи, натижалилиги билан ажралиб туради.

Олий илмгоҳ ректори, профессор К. Юсупов ҳозирги сиёсий-иқтисодий аҳвол билан боғлиқ ҳолда муаллимлар олдига қўйилган талаблар ҳақида атрофлича тўхталиб, уларни тайёрлашда олий илмгоҳдаги шарт-шароитлар, имконият ва қийинчиликлар хусусида фикр билдирди.

Учрашувда олий илмгоҳнинг ўқитувчилари, профессорлар ва илмий ходимлар ўқувчиларни қизиқтирган барча саволларга батафсил жавоб бердилар.

Р. ИШМУҲАМЕДОВ,
Низомий номли Тошкент давлат олий илмгоҳининг ректор ёрдамчиси.

ТАНЛОВ ЎТКАЗИЛДИ

Яқинда Андижон шаҳридаги кашшоф ва ўқувчилар саройида вилоят муаллимларининг «Ўқитувчи-92» кўрик-танлови бўлиб ўтди. Унда шаҳар ва ноҳияларда ўтказилган танловларнинг ғолиблари ўзаро беллашдилар. Қизғин курашлар остида ўтган беллашувда Андижон шаҳридаги 31-илм масканининг она тили ва адабиёт фани муаллимаси Ш. Юсупова ғолиб бўлди. Фахрли иккинчи ўрин эса Андижон ҳамда Олтинкўл ноҳиялари вакилларига насиб этди.

Зулфизар ҒОФУРЖОН қизи.

Долзарб мавзу

ЭНГ КАТТА МУАММО ЕЧИЛАДИ

Савод сўзлашув тили усулидан бошланиб, ёзув тили кўринишида шаклланади ва ривожланади. Сўзлашув ва ёзув тиллари бир-бири билан узвий алоқадор. Сўзлашув тили товушлар, ёзув тили эса ишоралар ва ҳарфлар воситасида намоён бўлади.

Нутқ товушлари ёзувда ҳарфлар воситасида ифодаланади. Демак, ҳарфлар нутқ товушларининг муайян белгисидир. Ҳаммамизга маълумки, оғзаки ва ёзма нутқларни меъёрлашда, уларнинг мутаносиблигини таъминлашда, миллий тил табиати ва ўзига хос хусусиятини белгилашда, ифода ва талаффуз қонуниятларини акс эттиришда, оҳангдорлиги ва тузилишини ифодалашда ёзувнинг амалий аҳамияти ниҳоятда каттадир. Ҳар қандай миллий тил ўз қиёфаси ва қудратини, маром ва мартабасини ўз ёзуви орқали кўрсата олади. Ёзув ўз руҳининг миллийлиги билан ҳаётбахш моҳият касб этади. Афсуски, амалдаги ёзувимиз руҳи миллий эмас: ўзбекча сўзлаб, русча ёзамиз; савод чиқара олмасликдаги энг катта фожиа ана шунда: ўзбекча ўқитамиз-у, бироқ савод русча бўлиб чиқади. Чунки алифбомиздаги ҳарфлар ўзбекча руҳга эга эмас, миллий алифбо деймиз-у, лекин унга миллий хусусиятлар жо бўлмаган. Битта мисол келтирамиз: К. Қосимова, Н. Убайдуллаеваларнинг «Иккинчи синфда она тили дарслари» методик қўлланмасида ўзбекча **о** ҳарфи сабоғи учун, яъни **ота, она, нон** каби сўзлардаги **о** ҳарфи учун **октябрят, ботаника, конверт, комбайн, коньки, Москва, вокзал, модель, подъезд, фонтан** каби ўнта байналмилал сўз берилган ва қуйидаги мисол келтирилиб, таҳлил қилинган: Москва нечта бўғинли сўз? (Икки бўғинли: Мос-ква). Урғу қайси бўғинга тушган? (Иккинчи бўғиндаги а унлисига тушган). Биринчи бўғинда қайси товушлар эшитилади? **(м-а-с** товушлари). Қайси ҳарфлар ёзилган? **(эм-о-эс).** Иккинчи бўғинда қайси товушлар эшитилади ва қайси ҳарфлар ёзилади? **(к-в-а** товушлари эшитилади: **ка-ва-а** ҳарфлари ёзилади) (Тошкент, «Ўқитувчи» нашриёти, 1987, 52-бет).

Қаранг, ўзбекча савод учун танланган мисоллар сохта, таъриф-тавсиф ғайритабиий, таҳлил сунъий, тавсия расмий, ҳарфларнинг номланиши ва талаффузи эса русча-кирилча! Ахир, **Москва** сўзи ўзбек адабий тилида **Москов** тарзида қўлланади-ку?! Маърифатпарвар, демократ шоиримиз Муқимийнинг ўз асарини «Московчи бой таърифида» деб номлаши бежиз эмас, бу мутлақо табиийдир. Энг ачинарли томони шундаки, қўлланмада ўзбекча сўзлар юқоридаги хорижий сўзлар каби **яга-на, ғў-запоя** ёки **ғўза-поя, ҳн-коя** тарзида бўғинларга нотўғри ажратилиб берилган (61-бет). Маънавий мўътеликка бунчалар муккадан кетмасак?! Булар **йа-га-на, ғў-за-по-йа, ҳико-йа** тарзида бўғинга ажратилиб, талаффузи тўғри талқин этилиши зарур эмасми?! Боз устига **«е, ё, ю, я** — унли ҳарфлар» эмиш (56-бет).

Яна қуйидаги мисолларга эътибор беринг. Шу қўлланмада **е, ё, ю, я** унли ҳарфлари (?) сабоғи учун 8 соат ажратилиб, **монтёр, салют, октябрят, поезд, подъезд, разъезд, июнь, июль, январь, сеялка, станция, армия** каби сўзлар берилиб, улар ўзбекча **йэлкан, дарйо, йагана** мисоллари билан бирдай қаралган. Ҳатто **Юнус** ва **Юра** исмлари ҳамда улардаги **ю** ҳарфлари фарқланмаган (56-62-бетлар). Шунингдек, юмшатиш белгисига 5 соат ажратилиб, унинг «ўзбек тилида ишлатилиши» **лагерь, мебель, альбом, январь, февраль...** каби сўзлар мисолида шарҳланган (85-89-бетлар).

Афсуски, бундай ғайрипедагогик ва ғайриилмий қусурлар фақат юқорида зикр этилган қўлланмада эмас, балки ўзбек тили таълимига доир ўқув қўлланмаларининг деярли ҳаммасида мавжуддир.

Юмшатиш белгиси (ь) учун ўқув соати ҳар қанча кўп ажратилмасин, барибир, ўзбекча савод чиқмайди, чунки бу рус тилига хос ҳодиса бўлиб, ўзбек тили учун ётдир. Таълимнинг томир-томирига сингдирилган «иккинчи она тили» назариясидан батамом фориғ бўлган ҳолда, таълимда тарихий-миллий ва шарқона анъаналарни кенг жорий қилмоқ лозим. Юқоридаги эътирозли фикрларимиз учун ҳурматли муаллифларимиз ранжимасликлари лозим. Ниятимиз холис: миллий таълимни миллий алифбодан бошламоқ зарур.

Ярқсиз усулдан қутулишнинг бирдан-бир йўли амалдаги алифбо-имло руҳини миллийлаштиришда деб биламиз. Бу — даврнинг, уйғониш кечимининг, тафаккур тараққиётининг, халқ иродасининг бугунги кундаги энг халқчил, энг ошкор ва энг инсонийлик талабларидандир. Чунки алифбо-имлонинг соддалашуви, табиийлашуви — миллийлашуви ёзув муаммосининг холис ва изчил ечими учун йўл очади.

Давлат тили ҳақида Қонун қабул қилинганига икки йилдан ошди. Қонун Олий Кенгаш қарори билан тасдиқланди. Қонунни турмушга тадбиқ этишга киришилди, давлат дастури ва ишчи комиссияси, жумҳурият Аталар қўмитаси, жойларда топонимия комиссиялари тузилди; жумҳурият ўзбек тили жамияти ташкил этилди; 1991-92 ўқув йилидан бошлаб «Эски ўзбек ёзуви ва тили» фани халқ таълими ўқув режасидан ўз мустаҳкам ўрнини олди. «Ўқитувчи» нашриёти миллий руҳдаги эски ўзбек ёзуви «Алифбо»сини чоп этди. Энг муҳим томони шундаки, «Алифбо»даги ҳарфлар арабча, араб хати кўринишида, аммо мазмуни — руҳи ўзбекчадир. Ҳеч муболағасиз таъкидлаш керакки, мазкур қўлланма тарихий-миллий маданиятни, қадриятни, маънавиятни билишнинг калитидир. Халқимиз ўзлигини билиш ва англаш томон юз тутди. Ҳозир эски ўзбек ёзуви ва тилини ўрганишга қизиқиш ортмоқда, эски ўзбек ёзуви бўйича дастурлар, қўлланмалар ва рисолалар чоп этилмоқда. Яқинда профессор А. Алиев ва доцент Ў. Мирзакаримовларнинг ўрта махсус ўқув юртлари учун «Эски ўзбек ёзуви ва тили» дастури босилиб чиқди. Бизнингча, эски ўзбек ёзувига бундай жиддий эътибор Олий таълим ва Халқ таълими вазирликларининг давлат тили ҳақидаги Қонунни халқ таълими жабҳаларига тадбиқ этишдаги дадил қадамларидан деб баҳоланиши керак. Тарихий тараққиёт, тил Қонуни амалиёти, эски ўзбек ёзувининг кенг ва чуқур ўрганилиши шундан далолат берадики, яқин келажакда — XXI аср бошиданоқ халқимизнинг ҳозирги ва эски ўзбек ёзувларидан эркин фойдаланишлари учун катта имконият яратилади. Эски ўзбек ёзуви ҳозирги ёзув билан параллел қўллана бошлайди. Тил ўрганишга, кўп тил билишга қизиқиш ортади.

Ана шундай дадил қадам — методик тавсия ўзбек тили таълими мазмун-мундарижасини миллийлаштириш, савод чиқариш, яъни алифбо сабоғи (ҳарфлар имлоси ва талаффузи)ни халқчиллаштириш учун жуда зарурдир. Ана шундай хайрли йўл амалдаги ўзбек ёзуви ва алифбосини сунъийликдан қутқаради, унга табиийлик ато этади. Халқимиз «ёппасига саводсизлик»дан, яъни маънавий саводсизликдан қутулади.

Истиқлолни тўла сақлаб қолиш ва мустаҳкамлашда эса халқ таълими фаолиятининг миллийлашуви муҳим моддий-маънавий омиллардан саналади. Демоқчимизки, **мустақил республикага мустақил миллий мактаб, миллий таълим, миллий алифбо, миллий имло — миллий ёзув ярашади.** Бинобарин, ҳозирги ўзбек ёзувини халқчиллаштириш, мазмун-мундарижаси ва таъриф-тавсифини, сифат ва салмоғини, ички ва ташқи қиёфасини **ўзбекона тузиш** бугунги куннинг энг муҳим вазифасидир.

Ўзбекистон давлат тили ҳақидаги Қонун халқ таълими фаолиятини, биринчи навбатда, она тили таълими фаолиятини янгилаш омили саналади. Шундай экан, **Қонун талабига кўра, ўзбек миллий мактабларида она тили таълими янгиланган ўзбек алифбоси асосида олиб борилиши керак.** Шу муносабат билан, яъни тил Қонунининг тил таълимига тадбиғи муносабати билан айрим фикр-мулоҳазаларни ўртага ташламоқчимиз:

(Давоми 3-бетда).

Ҳеч ким, ҳеч нарса унутилмайди

АФСУСКИ, УЧРАШИШ НАСИБ ЭТМАДИ

Алқар Жангелович Ўнғаров 1922 йилда туғилган. Қизил Армия сафига чақирилгунга қадар Қуйи Чирчиқ районининг Бойтепа қишлоқ Советидаги «Москва» колхозида савдо ходими бўлиб ишлаган. Улуғ Ватан урушида қатнашган, Берлинни штурм қилишда мардларча ҳалок бўлган. Шуҳрат орденларининг соҳиби эди.

(Польшанинг Янув-Подляски шаҳридан 8 километр шарқ томондаги Остров қишлоғида ҳаёт-мамот жанглари давом этаётган 1944 йил 29 июнь куни эди. Душман жангчиларимизни улоқтириб ташлаш мақсадида кетма-кет қарши ҳужумга ўтаётганди. Ҳужум қайтарилаётган пайтда сафдан чиққан взвод командирининг ўрнини эгаллаган Алқар Ўнғаров дарҳол олға ташланди ва кўрсатган жасорати билан жангчиларни ўз орқасидан эргаштириб кетди. Зарбага бардош беролмаган гитлерчилар катта талафот кўриб, чекинишга мажбур бўлишди. Шу жангда Ўнғаров бир неча фашистни гумдон қилди.

— Чекинган гитлерчилар қишлоқ яқинидаги ўрмонга яшириниб олишган. Ўрмонни душмандан тозалашни сизнинг взводингиз жангчиларига топшираман, — навбатдаги жанговар вазифани тушунтирди рота командири Ўнғаровга.

Шундан сўнг катта сержант Ўнғаров взводи жангчиларини ўрмон томон бошлаб кетди. Пулемёт чап қанотга ўрнатилди. Ўнг қанотдан ўрмонга ҳужум бошланди. Пулемётдан ўт очилиши билан гитлерчилар ўнг томонга қоча бошлашди. Шу пайт взвод жангчилари душманга дадил ташланиб, 17 гитлерчини асир қилиб олишди. Жанговар топшириқ шараф билан бажарилди. 20-тоғ-ўқчи дивизия командирининг 1944 йил 24 августдаги буйруғига биноан Алқар Ўнғаров III даражали Шуҳрат ордени билан мукофотланди.

* * *

Шарқий Пруссиянинг Аугштупенан қишлоғи яқинида жанг олиб борилган 1945 йил 20 январь куни Алқар Ўнғаров ўз взводи жангчиларини моҳирлик билан бошқарди. Бу жангда ҳам 14 гитлерчи, шу жумладан, бир офицер йўқ қилинди.

Ҳужум пайтида ярадор бўлганига қарамай, жанговар вазифа бажарилгунга қадар взводи билан бирга бўлди. Жанг муваффақиятли якунлангандан кейингина уни госпиталга олиб келишди.

Ана шу жангдан сўнг 28-армия қўмондонининг 1945 йил 2 мартдаги буйруғига асосан Алқар Ўнғаров II даражали Шуҳрат ордени билан мукофотланди.

* * *

Шарқий Пруссиянинг Аурeсфальде аҳоли пунктига ҳужум қилиш тўғрисида буйруқ берилган ўша тонг 1945 йилнинг 27 марти эди.

Тун бўйи ёмғир ёғиб чиққанлигидан ҳаво салқин, кўк гумбазининг у ер-бу ерида булут кўзга ташланади.

— Аҳоли пункти сари олға, ўртоқлар!

Бу лейтенант Зиновьевнинг жангчиларга қилган сўнгги даъвати эди. Кутилмаганда у душман ўқига дуч келди...

Командирликни зиммасига олган старшина Алқар Ўнғаров взвод жангчиларини олға бошлади. Теваракатрофни «Ура!» садоси тутиб кетди.

Шу пайт ертўлада жойлашган душман пулемёти ўт очиб қолди. Командирнинг ишораси билан ҳамма ерга қапишиб олди. Алқарнинг ўзи эса жангчиларни мудофаада қолдириб, пулемёт томон сурила бошлади.

Алқар пулемётга яқинлашганида, уни душман пайқаб қолди. Шу орада жуда яқин ерда портлаш юз берди. Алқар зарб еб, ҳушидан кетди. Лекин у ҳушини йиғиб олди ва силжишни давом эттирди. Пулемётга 7-8 метр қолганда ўнг қўлидаги гранатани ертўлага улоқтирди. Пулемётнинг овози ўчди...

— Менинг орқамдан олға, шовволар!

Взвод жангчилари ўринларидан баравар туриб, олға интилишди. Аҳоли пунктига биринчи бўлиб кириб борган Алқар Ўнғаров автоматдан аёвсиз ўт очиб, 4 фашистни қулатди, 13 гитлерчини таслим бўлишга мажбур қилди.

Взвод жангчилари шу жангда 38 гитлерчини қириб ташлаб, 49 фашистни асир олишди.

Аурeсфальде аҳоли пункти учун қилинган шиддатли жанг Алқар Ўнғаров ва взводи жангчиларига шуҳрат келтирди. Хусусан, у СССР Олий Совети Президиумининг 1945 йил 27 июндаги фармонига мувофиқ I даражали Шуҳрат ордени билан мукофотланди.

* * *

Берлиндаги Трептов-парккача жанг қилиб борган Алқар шаҳар бўсағасида ва кўчаларида душман билан юзма-юз жанг қилиб, бир неча ўн гитлерчини қириб ташлагани учун «Қизил Юлдуз» ордени билан мукофотланди.

Афсуски, Алқарга I даражали Шуҳрат ва «Қизил Юлдуз» орденларини тақиш насиб этмади. Берлиннинг ишғол қилинишига 5 кун қолганда, афсуски...

Алқарнинг жасади Трептов паркида дафн этилган. Берлинни ишғол қилиш учун мислсиз жасорат кўрсатган бошқа биродарлари қаторида унинг номи ҳам халоскорлар хотираси учун ўрнатилган ёдгорлик пойидаги метинга зарҳал ҳарфлар билан ўйиб ёзиб қўйилган.

Алқар оиланинг кенжа фарзанди бўлиб, Ўнғар ота вафот қилганда бир ярим яшар гўдак эди. У акалари Кўпжасар, Қўчқор ва Асқар билан бирга ақлли, хушли бола бўлиб ўсди.

Охунбобоев номли етти йиллик мактабни муваффақиятли тугаллаган Алқар Қизил Армия сафига чақирилган 1942 йил февраль ойигача ҳозирги «Москва» колхозида меҳнат қилган...

...Қуйи Чирчиқ районидаги «Москва» колхозида бўлдим. Қишлоқдаги мактаб биносига яқинлашар эканман, билим маскани пештоқидаги «Алқар Ўнғаров номли мактаб» деган ёзувга кўзим тушиши билан қалбим яйраб кетди. Кейин суриштирсам, халқ депутатлари район Совети ижроия комитети ўзининг 1970 йил 21 ноябрдаги қарорига биноан Алқар Ўнғаровнинг номини абадийлаштириш мақсадида қаҳрамон таҳсил кўрган бу мактабни Алқар Ўнғаров номи билан аташ тўғрисида қарор қабул қилган эди.

Алқар Ўнғаровни яхши биладиган кишилар билан дилдан суҳбатлашдим. Марҳум қаҳрамон тўғрисида унга сабоқ берган Нурумбетов, Болғабоев, Сарибоев ва Аҳмедов каби мураббийлар, шунингдек, Алқарнинг ёшликдаги дўсти, ҳозир район марказлашган кутубхонаси ходими Қосим Имомбердиев, акаси Кўпжасарнинг ўғли, райондаги «Ўзбекистон ССР беш йиллиги» совхозидаги касалхонада электрик бўлиб ишлаётган Эркин Ўнғаров ва бошқалар илиқ фикрлар билдиришди. Устозлар тарбиявий мавзуда ўтказган суҳбатларида қишлоқ ёшларига Алқарнинг ажойиб фазилатларини намуна қилиб кўрсатдилар.

СССР Мудофаа министрлигининг Марказий архиви фондларида ҳамюртим Алқар Ўнғаровнинг жасорати ҳақидаги ҳужжатларни учратганим натижаси хайрли бўлиб чиқди. Бироқ 1945 йил 5 мартдан Алқар Ўнғаров ҳалок бўлгунга қадар 20-тоғ-ўқчи дивизиянинг 67-ўқчи полкида бирга хизмат қилиб, бир-биримизни танимаганлигимиздан ҳалиҳали афсусланаман. Мен Алқардан 2 кун кейин — 28 апрелда Тигартен-парк яқинидаги Паульсборнерштрассе кўчасида ярадор бўлганман.

Берлингача жанг қилиб, мислсиз жасорат кўрсатган, бироқ душман устидан қозонилган буюк Ғалаба нашидасини суриш насиб этмаган Алқар Ўнғаров хотираси уни билганлар, барча ҳамюртлари қалбида абадий яшайди.

Мажид САМАДОВ,
Улуғ Ватан уруши фахрийси, Ёзувчилар уюшмасининг аъзоси, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган журналист.

Пойтахтимиздаги 133-мактабнинг қизил изтопарлар жамоаси яна бир хайрли ишга қўл урди. Уларнинг ташаббуси билан мактабда Собир Раҳимовнинг ҳаёти, жанговар фаолиятига бағишланган музей очилди.

Музей ҳужжатли лавҳалар, биринчи ўзбек генералининг жанговар фаолиятини акс эттирувчи турли суратлар, ҳар хил экспонатларга бойлиги билан томошабин диққатини ўзига жалб этади.

Музей очилишида Улуғ Ватан уруши қатнашчилари, маҳалла фаоллари ҳамда ота-оналар иштирок этишди.

Суратларда: Тошкентдаги 133-мактабда ташкил этилган музейидан лавҳалар.

Р. АЛЬБЕКОВ олган тасвир.

Адабиёт дастури лойиҳаси муҳокамада

ИЖОДИЙЛИККА УНДАЙДИ

Лойиҳанинг менда қониқиш ҳосил қилган фазилатларидан бири ёш авлодимизни тилимиз, тарихимиз, маънавиятимиз, маданий меросимизга ихлос қўйиш руҳида тарбиялашга йўналтирилганлигидир.

Мен 24 йилдан бери мактабда она тили ва адабиётдан дарс бераман. Бу давр ичида қанча дастур кўрмадим, дейсиз. Очиғи, уларнинг биронтаси ҳам мени қониқтирмас, аммо иложсиз, «дамимиз ичимизда», дастурда берилган бошқа халқлар ёзувчиларининг ижоди ва асарларини лом-мим демай ўтишга мажбур эдик. Ўқувчилар ҳам зерикишар, безор бўлишарди. Ушбу дастур лойиҳаси тўла миллий адабий меросимиз дурдоналари асосига қурилибди. Бу аввалги мавжуд дастурлардан биринчи афзаллиги бўлса, иккинчи фарқи — берилган материаллар ўртасидаги узвий боғлиқликдир. Илгари бундай боғланишлар зўрма-зўраки, сунъий амалга оширилар, биз илмий бўлим мудири ёки «бевақт келган текширувчи»нинг кўзини бўяш учун номигагина ўтган дарс билан янги дарсни пайвандлашга уринардик. Ушбу дастур лойиҳасида эса материаллар ҳам руҳан, ҳам маънан, ҳам мавзуси билан бирбирини тўлдиради.

Масалан, 7-синфда Ҳ. Олимжон ижоди ўтилгач («Офелиянинг ўлими»), Зулфиянинг шоирга бағишланган 4 та шеъри берилганки, дарс ўз-ўзидан бир-бирига боғланади. Ёки Миртемир асарларидан сўнг Р. Парфининг устозига бағишланган шеърининг берилиши ҳам жуда ўринли бўлган. Бундай мисолларни жуда кўп келтириш мумкин.

Дастур лойиҳасининг яна бир фазилати мустақил ўқиш учун берилган асарларнинг айнан ўрганилган ёзувчилар қаламига мансублигидирки, бу ўша адиб ижодини чуқурроқ ўрганишга, ўқувчи фикрининг кенгайишига ёрдам беради. Дастурда ўқув материалларига ўқитувчининг ижодий ёндашувига ҳам алоҳида эътибор берилади, бинобарин, ўқитувчи дастурдан фойдаланишда ўзини эркинроқ ҳис қилади. Бундай ижодкорлик лойиҳадан ўрин олган Х. Султонов, Н. Қобул, М. Солиҳ, Э. Аъзамов, Ш. Бошбеков каби талай янги истеъдодли ёзувчилар асарларини ўрганишда ҳам фойдалидир. Баъзи таклифларимни баён этмоқчиман.

Синфда ўрганиш учун дастурга адабиёт тарихидан машҳур ва асарлари кўп босилган, кенг тарқалган шоирлар киритилса, токи уларнинг дарсликдагидан бошқа асарларини ҳам топиш осон бўлсин. Масалан, Ҳувайдо, Амирий ғазалларини топиш нақадар мушкул. Уларнинг ижодини ўрганиш жуда фойдали, аммо ўқитувчи ва ўқувчилар қийналиб қолмасмикин? Бонси — дарсликда ҳам ўрганиладиган асарлари бериладн, холос.

11-синф учун берилган 50-80-йиллар адабиёти қисми анча тиғиз. Менимча, ўрганиладиган асарлар, берилган топшириқлар ўқувчига ҳийла оғирлик қилади, деб ўйлайман. Масалан, О. Ёқубов, П. Қодиров каби ёзувчиларнинг бир йўла иккитадан каттакатта асарлари киритилган ва уларни ўрганишга атиги 4 соат берилган. Аслида уларнинг биттаси 4 соатга сиғмайди. Улардан бирини дарс жараёнида ўрганилса ҳам, бошқасини мустақил ўқишга берилгани маъқул.

Янги дастур тузишдан асосий мақсад келгуси авлодимизнинг адабиётимиз хазинасини чуқурроқ ўрганишига эришиш экан, лойиҳани яна бир бор кўздан кечириб, айрим қайтариқлардан, мустақил фикрлашга ундамайдиган баъзи материаллардан ҳоли қилиш фақат фойдали бўлур эди.

Р. СОЛИЖОНОВА,
Фарғона ноҳиясидаги 26-ўрта мактабнинг она тили ва адабиёт ўқитувчиси.

ИНСОН ВА ЖАМИЯТ

Аммо ёнма-ён янги куч ўсиб, мустаҳкамланаётган эди. Бу куч келгусида (тўғри, анча кейинроқ бориб) халқ ҳокимиятига барҳам беради. Бу куч зодагонлар эди. Зодагонлар сулолаларининг асосчилари тадбиркор жангчилар бўлиб, ўз қабиладошларини қўшниларга босқин қилишга уюштирар ва шу тариқа ўз шуҳрати ва бойлигини оширар эдилар. Чамаси, халқ мажлиси мана шундай кишиларга катта ер-мулкларини ажратиб бериш орқали мана шундай ташаббусни рағбатлантирар эди. Ҳар ҳолда зодагонлар сулолалари шу сиёсатни авлоддан-авлодга давом эттириб, шу қадар нуфузли кучга айландиларки, эрамизнинг I асрига келиб, халқ мажлиси қабила йўлбошчилари ва оқсоқолларни фақат мана шу сулолалар вакилларидангина сайлай оладиган бўлиб қолди.

Энг муҳими, зодагонларнинг намояндалари аждодлар орттирган бойликлардан фойдаланиб, ўзлари дружиналар сақлаш имкониятини олдилар. Бу эса ҳарбий соҳада ҳам ижтимоий турмушни ўзгартириб юборди, ҳам урушда қатнашиб, ҳам хўжалик билан шуғулланувчи оддий варварлар орасида

(Боши ўтган сонларда).

жангчиликни ўзига касб қилиб олган кишилар пайдо бўла бошлади. «Уларни душман билан жанг қилиш ва жароҳатини тузатишдан кўра ер ҳайдаб, йил бўйи ҳосил кутишга кўндириш қийинроқ эди, бунинг устига, уларнинг назарида, мана шундан кейин қон тўкиб бўлса ҳам бойлик орттиришдан чўчимасалар-да, аммо ялқовлик ва иродасизликни тарк қилмас эдилар» (Тацит).

Энди зодагонларга халқ мажлиси фақат катта уруш масаласини ҳал қилиш учунгина зарур эди, бошқа ҳамма ҳолларда улар халқ мажлисисиз иш қилаверишга интилар эдилар. Зодагонлар ва дружиналарнинг пайдо бўлиши жамият синфларга парчаланиб кетганини билдирмайди. Албатта, дружиначи варвар уруғ жамоасининг оддий аъзосидан кўра яхшироқ мавқеда турар эди. Бироқ аслида, униси ҳам, буниси ҳам халқ мажлисига кирарди ва, ниҳоят, униси ҳам, буниси ҳам қабилага бирлашарди, бинобарин, улар уруғчилик ришталари (олис ёки яқин алоқалар) орқали бирбири билан боғланган эди.

Кечаги жамоа аъзоси эртага дружинага кириши мумкин эди, зодагонларнинг намояндалари эса расм бўлган урф-одатлар асосида ҳамма қатори яшар эдилар. Рўй бераётган ҳодисанинг маъноси жамиятнинг синфларга парчаланишидан иборат эмас эди, балки жамият ичида ўзининг жамики манфаатларини уруш билан боғлайдиган пешволар гуруҳи вужудга келганидан иборат эди. Қадриятларнинг янги тизимини вужудга келтирган ва жамиятнинг бошқа аъзоларини ўзига эргаштириб борадиган гуруҳ майдонга чиқди.

Қабила бошлиғи ва дружина муҳити (X). Ўша қонли даврда қабила бошлиғининг жангчилар устидан бўлган ҳокимияти нималарга таяниши мумкин эди, бундан ташқари, у жангчиларни зарур бўлган ҳамма нарсалар билан қандай таъминларди? Биринчидан, у ҳаммадан кўра шахсан довюрак бўлиши керак эди, чунки «... қабила бошлиғининг шуҳрати бошқаларникидан камлиги уят ҳисобланарди» (Тацит). Зодагонликка мансублик иккинчи асос эди. Яна ўша тацитнинг айтишича, «атоқли зодагонлик ва аждодларининг хизматлари ҳатто ёшгина йигитларга ҳам қабила бошлиғи бўлиш қадр-қимматини ато қилар эди». Бу сўзларни кўпгина тарихчилар қабила бошлиғининг дружина ва қабила устидан ҳокимлиги унинг илоҳий табиатининг исботи деб ҳисоблашга мойилдирлар. Чунки, зодагонлар ўз насл-насабларини худоларга олиб бориб тақашга одатланган эдилар. Шундай қилиб, бу одатлар бошлиқларни (ҳатто ёш ва тажрибасиз бошлиқларни ҳам) бамисоли илоҳий кучлар қўллаб-қувватлаб, уларнинг ғаройиб омадларини таъминлаб турар эди. Дружиначиларга нисбатан бениҳоя саховатли бўлиш ҳам бошлиқнинг вазифаси ҳисобланарди. «Сахийлар, довюраклар (турмушдаги бахтиёрлар) ташвиш нималигини билмайдилар. Қўрқоққа жон қайғуси, хасисга мол қайғуси». Қадимий қўшиқдан олинган шу сўзларда хасислик энг даҳшатли иллатга тенглаштирилгани кўриниб турибди, ваҳшийлар эса бу иллатни қўрқоқликка тенглаштирганлар. Совғалар (отлар, қурол-яроғлар, қимматбаҳо нарсалар) моддий аҳамиятдан ташқари, руҳий (психологик) аҳамиятга ҳам эга эди.

Дружиначилар эса бошлиққа нисбатан чексиз садоқатларини намоён этишлари, уни жон-жаҳдлари билан ҳимоя қилишлари, унинг шон-шуҳратини ошириш учун жасорат кўрсатишлари лозим эди. «Бошлиқлар ғалаба учун, дружиначилар эса ўз бошлиқлари учун жанг қиладилар» (тацит). Жангда бошлиқ ҳалок бўлса, дружиначи ундан омон чиқиши умр бўйи энг катта шармандалик бўлиб қолар эди. Умуман, дружина уруғ тоифаси бўйича тузиларди — ёшидан қатъи назар, барча жангчилар бошлиқнинг ўғиллари ва бир-бирларининг ака-укалари бўлар эди. Уларнинг кўплари қон қўшиш расм-русумларини бажо келтириб, шу тариқа қондош оғаинилар бўлиб қолишарди. Катта ёшли дружиначилар янги келган ёшларни ўғил қилиб олишарди. Уруғчилик турмуши шароитида бу одат мутлақо табиий эди.

Бироқ дружина муҳити келтириб чиқарган янги қадриятлар, масалан урушнинг муқаддаслиги, меҳнатга нафрат, жангчининг жон-жаҳди билан кўрсатадиган жасорати ва бошқалар шу қадриятларга сидқидилдан амал қилувчиларни уруғчилик муносабатлари билан зиддиятга олиб борар эди. Цезар, Тацит ва улардан кейинги ёзувчилар герман варварлари орасида оддий дружиначилардан фарқли ўлароқ ўз уруғи билан мутлақо алоқани узган ва уйи ҳам, ери ҳам бўлмай, доимий дарбадар юриб, саргузашт, шуҳрат ва ўлжа изловчи жангчилар гуруҳлари пайдо бўлганини ҳикоя қиладилар. Улар ўзларининг шафқатсизликларини таъкидлаш учун бўри ёки айиқ терисини кийиб юришарди (инсоннинг ваҳший ҳайвонга айланганлиги ҳақидаги афсона шундан келиб чиққан). Улар жанг олдидан ўзларини жазавага тушириб (баъзан наша чакиб олиб) душман устига ваҳший ҳайвонлардек бўкириб ташланишар эди.

Бундай ҳолатда улар жароҳатни ҳам сезмас ва шу сабабли ўтдан ҳам, темирдан ҳам чўчимас эдилар. Улар уруғчилик тузумининг қонунларини писанд қилмас ва ҳатто қабиладошлари ҳам улардан чўчир эдилар. Германларнинг Лангобард қабиласи жанглардан бирида душманларни қўрқитиш учун ўз қўшинларида ит (ёки бўри) каллали жангчилар борлигини, бу жангчилар душманларнинг қонини ичишга, агар душманларнинг қони топилмаса, ўз қабиладошларининг ҳам қонини ичишга тайёр эканликларини айтганликлари маълум. «Ёввойи» ҳарбий ташкилотлардан бири ҳақидаги хабар бу афсонага асос бўлган. Бундай ташкилотлар кам бўлган, албатта. Бу таъбир жоиз бўлса, жамиятдаги ҳарбий мафкуранинг ўта кетган шаклдаги намоён бўлиши эди.

Кўпчилик дружиначиларнинг урф-одатларини батафсилроқ тасвирлаб ўтмоқчимиз. Юқорида айтиб ўтилганидек, улар хўжалик билан шуғулланмас эдилар (гарчи уруғнинг аъзоси сифатида хўжаликлари бўлса ҳам), балки умрларини «олижаноб машғулотлар»: уруш, ов, базми жамшидлар билан ўтказишарди. Базми жамшид варварлар турмушида жуда катта ўрин олар эди, биринчидан, бундай зиёфатлар кўпинча худолар шарафига ўтказилувчи байрам тусини олар эди. Жанг ғалабасини базми жамшид тарзида ифодалаш анъанаси айни мана шундан келиб чиққан. «Бу ерда қонсимон шароб етишмади, шунда жасур руслар базмни тугатиб, қудаларни маст қилдилар-у, ўзлари ётиб ухладилар...» (Игорь жангномаси). Базми жамшидда энг муҳим қарорлар муҳокама қилинар, кейинчалик бу қарорлар халқ мажлисида тасдиқланар эди. Шу ердаёқ бошлиқ дружиначиларни мукофотлар, дружиначилар эса унга қасамёд қилишарди.

(Давоми бор).

ЛОЙИҲА

ЎЗБЕКИСТОН МУСИҚА МУАЛЛИМЛАРИ УЮШМАСИНИНГ НИЗОМИ

Халқ таълими ишини қайта қуриш мустақиллик, ижодкорлик ва ишбилармонликни талаб этмоқда. Республикамизнинг мустақилликка эришиши халқ таълими ходимлари, жумладан, методист-олимлар, ўқитувчилар фаолиятини кенг кўламда амалга ошириш учун имкон яратилди. Энди собиқ марказнинг рухсати ёки кўрсатмасини кутиб, қўл қовуштириб ўтириш даври ўтиб кетди.

Ҳозирги кунда мактаб ўқитувчилари дарс савиясини ошириш учун методик қўлланмаларга, дарсликлар ва кўргазмали қуролларга катта эҳтиёж сезмоқдалар. Бу муаммони тезроқ ҳал этиш борасида изланишлар кетяпти. Бундай изланишлар, жумладан мусиқа муалимларини ўз уюшмаларини тузишга ундади. Мазкур уюшмани тузишга Ўзбекистон тасвирий санъат муалимлари уюшмаси ҳомийлик қилаётир.

Қуйида мусиқа муаллимлари уюшмаси Низоми лойиҳаси эълон қилинаётир.

I. УМУМИЙ ҚОИДАЛАР

1. Ўзбекистон мусиқа муаллимлари уюшмаси кўнгилли мустақил жамоат ташкилоти бўлиб, ўз сафида ёшларнинг мусиқий-бадиий маданиятини яхшилаш борасида иш олиб бораётган турли тоифадаги мактаблар, олий ва ўрта ўқув юртларининг ўқитувчилари, мактабгача тарбия болалар муассасаларининг мусиқа тарбиячилари, олимлар, методистлар, психологлар, санъатшунослар, композиторлар, халқ таълими ва маданият маҳкамаларининг ходимларини бирлаштиради. Уюшманинг фаолияти асосан фан ва амалиёт ходимларининг ҳамкорлигига таянади. Бу ҳамкорлик болаларга мусиқий таълим ва тарбия берувчи ходимлар фаолиятини тубдан яхшилаш, уларнинг ижтимоий мавқеини юқори даражага кўтариш, педагогик ижодиётни тараққий эттириш, кенг ёйиш ва ҳимоя қилишга қаратилган.

2. Уюшма фаолиятининг йўналиши ўзаро ҳамкорлик, мусиқа таълимини демократиялаштириш, бадиий ижодиётни ўстириш, дарсликлар ва ўқитиш усуллари турли-туман ва сермазмун бўлиши, миллий-бадиий анъаналарни сақлаб қолиш ва ривожлантиришга қаратилади.

3. Ўзбекистон мусиқа муаллимлари уюшмаси ўз фаолиятини мазкур Низомга мувофиқ олиб боради. Уюшма ўз фаолиятини Ўзбекистон ҳудудида, ундан ташқарида, шунингдек чет элларда ҳам мазкур Низомда кўзда тутилган ваколатлар доирасида амалга оширади.

4. Уюшма ошкоралик ва демократия, ўз аъзоларининг ижодкорлик ташаббускорлиги ва мустақиллиги, жамоатчиликнинг уюшма фаолиятига кенг жалб қилиниши, раҳбарликнинг коллегиаллиги, ўзини ўзи бошқариш ва пул билан таъминлаш принципларига асосланади.

II. ЎЗБЕКИСТОН МУСИҚА МУАЛЛИМЛАРИ УЮШМАСИНИНГ АСОСИЙ МАҚСАД ВА ВАЗИФАЛАРИ

Мусиқа муаллимлари фаолиятини янги сифат даражасига кўтариш, давлат муассасалари билан жамоатчиликнинг ўзаро ҳамкорлиги асосида болаларга бадиий таълим бериш ва нафосат тарбиясини яхшилаш уюшманинг асосий мақсадидир.

5. Уюшманинг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:

а) болаларга мусиқий таълим ва тарбия бериш соҳасида жамоатчилик ташаббускорлигини ҳар томонлама ривожлантириш;

б) ўқитувчиларга, тарбиячиларга, тўгарак, студия ва факультатив раҳбарларига, мусиқа репетиторларига ҳамда бадиий таълим ва тарбияни яхшилашнинг самарали йўллари ва воситаларини қўлловчи айрим шахсларга уларнинг ижодий ташаббуслари, касбий манфаатларини ҳимоя қилиш юзасидан ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш, моддий ва маънавий кўмак бериш;

в) мусиқий таълим ва тарбия ишига кенг жамоатчиликни жалб этиш, унинг давлат маҳкамалари билан ўзаро иш олиб бориш имкониятларини ишлаб чиқиш, унинг жамоатчилик—давлат системасини шакллантириш ва тараққий эттиришда ҳамкорлик қилиш;

г) Ўзбекистон Халқ таълими ва Маданият вазирликларининг бўлинмалари, Ўзбекистон композиторлари уюшмаси, Ўзбекистон болалар жамғармаси, Ўзбекистон касаба уюшмаси, Ўзбекистон тарихий ва маданий ёдгорликларини муҳофаза қилиш жамияти, ўсиб келаётган ёш авлоднинг бадиий таълими ва нафосат тарбиясини такомиллаштиришга алоқадор бўлган бошқа ташкилотлар ва ширкатларнинг фаолиятларини мувофиқлаштириш;

д) педагогика фанининг мусиқий таълим ва тарбия соҳасидаги нуфузли йўналишларини аниқлашда иштирок этиш, унинг амалий фаолиятини Ўзбекистон умумтаълим мактаблари, мактабгача ва мактабдан ташқари тарбия муассасаларида мусиқа таълими ва тарбиясини қайта қуришнинг энг муҳим муаммоларини ҳал қилишга қаратилган ҳаракатларини марказлаштиришда иштирок этиш;

е) мусиқий таълим ва тарбия беришнинг мазмуни, шакли ва методларини доимий ва аниқ мақсадга мувофиқ янгилашга хизмат қиладиган илмий-тадқиқот, тажриба-синов ишларини ҳамда илмий-методик марказларини ташкил этиш, уларни маблағ билан таъминлаш:

ж) бадиий таълим ва тарбия тараққиётининг янги замонавий ва ривожланиб келаётган йўналишлари ҳақида ахборот тўплаш ва оммалаштириш, мусиқа таълими ва тарбияси соҳасидаги илғор муаллимлик тажрибаларини умумлаштириш ва ташвиқот қилиш.

6. Ўзбекистон мусиқа муаллимлари уюшмаси қўйилган вазифаларни амалга ошириш учун:

— мусиқа таълими ва тарбияси қонунлари, актлари юзасидан хулосалар чиқаради;

— давлат маҳкамаларида уюшма аъзоларининг, мусиқа таълими ва тарбиясини яхшилашда қатнашувчи бошқа шахсларнинг манфаатлари юзасидан вакиллик қилади ва уларнинг манфаатларини амалдаги қонунларга мувофиқ ҳимоя қилади;

— уюшма фаолиятидан келиб чиқадиган мақсадга мувофиқ илмий ва амалий ишланмаларни тайёрлайди ҳамда уларнинг синов тарзида тадбиқини амалга оширади, уларни маблағ билан таъминлайди;

— ўз студияларини, тўгаракларини, концерт дасталарини ташкил этади, чолғу асбоблари ишлаб чиқариш бўйича кооперативлар ва кичик корхоналар ташкил этади ва уларни маблағ билан таъминлайди. Ўқитувчилар яратган бадиий маҳсулотларни, ўқув-методик материаллар ва шу кабиларни йиғиш ва сотишни ташкил этади ва шу мақсадда ўз дўконларини очади. Кадрларни қайта тайёрлаш курсларини, консультациялар бериш юзасидан хизмат кўрсатишни, лекторлар гуруҳини ҳамда мазкур Низомда кўзда тутилган вазифаларни амалга ошириш учун бошқа бирлашмалар ва ташкилотларни ташкил этади;

— болаларга мусиқий таълим ва нафосат тарбиясини бериш соҳасида тадқиқотлар ўтказиш ва ижтимоий-муаллимлик ғоялари ва таклифларни синов шаклида татбиқ этиш учун илмий-услубий марказлар тармоғини тузади;

— мусиқий таълим ва тарбиянинг илғор шакл ва усулларини ишлаб чиқиш, уни татбиқ этиш учун таклифлар киритади, оммавий ахборот воситалари орқали санъатни, ўқитувчиларнинг илғор педагогик тажрибаларини ташвиқот қилади;

— давлат муассасаларининг болалар мусиқа таълими ва тарбияси масалаларига доир текшириш, услубий ташкилий дастури ва ишланмаларини жамоатчилик экспертизасидан ўтказади;

— мусиқий таълим ва тарбия билан боғлиқ барча ташаббуслар, лойиҳалар ва таклифлар бўйича муаллифлик ғоялари ҳақида маълумотлар банкини тузади, у билан ўқитувчи ва тарбиячиларни таништиради;

— ҳар бир вилоят мусиқа ўқитувчиларидан миллий мусиқамизнинг маҳаллий услублари (Фарғона, Зарафшон, Сурхон, Хоразм воҳалари)ни ифодаловчи фольклор дасталарини ташкил этади, уларнинг пуллик концертларини, Ўзбекистон радиоси ва телевидениеси орқали чиқишларини ҳамда хорижий мамлакатлар маорифчилари билан ижодий алоқалар ўрнатишни ташкил этади;

— чолғусоз халқ усталарини уюшма фаолиятига жалб этади, уларнинг бошчилигида мактаблар қошида устахоналар очишга кўмаклашади, маҳсулотларини уюшма орқали мактабларга сотишни, энг яхши чолғулар кўргазмаси ва танланмаларини ташкил этади, айримларини кимошди услубида сотиб беради; чолғуларнинг болаларбоп кичик ҳажмдаги турларини яратиш устида тажриба-синов ишларини олиб боради;

— Жуҳурият ва чет эл педагогик жамоатчилиги, файласуфлар, психологлар, санъатшунослар, маданият ва санъат ходимлари иштирокида кенгаш, семинарлар, илмий кенгашлар ташкил этади. Ўзбекистонлик муаллимларни, фан ва халқ таълими ходимларини бошқа жумҳуриятлар ва чет элларда ташкил этиладиган юқоридаги каби тадбирларда қатнашиш учун юборади. Ўз ваколатлари доирасида халқаро муносабатларни амалга оширади;

— Ўзбекистонлик муаллимларни тажриба орттириш учун мустақил жумҳуриятлар ва чет элларнинг ўқув юртларига ва илмий марказларига юборади, чет эллик муаллимларни Ўзбекистонда қабул қилади;

— ўз маблағларидан муаллимларни моддий ва маънавий рағбатлантиришни амалга оширади, ўз аъзоларидан айримларини ва жамоаларни давлат идоралари томонидан рағбатлантиришга тавсия этади;

— тўпланган материалларни ҳисобга олиш ва сақлаш мақсадида тарбиячи ва ўқитувчиларга ноҳия, шаҳар, вилоят миқёсида маҳаллий жамғарма ташкил этишда кўмаклашади.

III. ЎЗБЕКИСТОН МУСИҚА МУАЛЛИМЛАРИ УЮШМАСИГА АЪЗО БЎЛИШ

7. Уюшмага Ўзбекистон мусиқа муаллимлари уюшмаси фаолиятининг принципларини тан олувчи ва муаллимлик фани ва амалиёти соҳасида бадиий таълим ва нафосат тарбиясини яхшилашда фаол иштирок этувчи ҳар бир жумҳурият, чет эллик мутахассис ёки бўлғуси мутахассис аъзо бўлиши мумкин. Уюшма Низомини бузганлар ва аъзолик бадалларини ўз вақтида тўламаганлар бошқарма қарори билан аъзоликдан чиқариладилар.

8. Уюшманинг ҳамма аъзолари унинг бошқармаси белгилаган тартибда кириш ва йиллик бадалларини тўлайдилар.

9. Қорақалпоғистонда, жумҳурият вилоятларида ва Тошкент шаҳрида, шунингдек ноҳияларда уюшманинг бўлимлари тузилади. Институтлар, билим юртлари, умумтаълим ва санъат мактаблари, мактабгача тарбия болалар муассасаларида кичик бўлинмалар ташкил этилиши мумкин. Уларни уюшма марказий кенгаши, Қорақалпоғистон, вилоят, шаҳар, ноҳия бўлинмалари рўйхатга олади. Уюшманинг Қорақалпоғистон, вилоят, шаҳар, ноҳия бўлинмалари ўз муҳри, штампи ва бланкалари, ўз сарҳисобига эга бўлади.

10. Ўзбекистон мусиқа муаллимлари уюшмасининг аъзолари қуйидаги ҳуқуқларга эга:

— уюшма томонидан ўтказиладиган барча тадбирларда иштирок этиш;

— уюшмадан ҳуқуқий, моддий ва маънавий ёрдам олиш;

— уюшмадан ўзи учун зарур илмий, амалий ва услубий материаллар ҳамда бошқа ахборотлар олиш;

— низомга асосланган ҳолда ўз фаолияти доирасида (мактаб-боғча, ўқув юртлари в. б.) тадбирлар ўтказиш;

— уюшманинг раҳбар органларига бўлган сайловларда қатнашиш, ўзи ва бошқаларнинг номзодини кўрсатиш ҳамда уюшма органларига сайланиш;

— ўз материалларини уюшма нашрларида чоп эттириш;

— ўз нуқтаи назарини баён этиш, кун тартибига қўйилган масалаларни муҳокама қилиш;

— ушбу Низом доирасидаги фаолияти учун таъқиб қилиниб, қонуний, ҳақ-ҳуқуқлари поймол этилса, уюшманинг кўмак ва ҳимоясидан фойдаланиш;

— ёзма ариза асосида уюшмадан чиқиш;

11. Уюшма аъзоларининг бурчлари:

— Низом талабларини ва уюшма қарорларини виждонан бажариш;

— ҳар қандай вазиятда ҳам уюшманинг мақсад ва вазифалари, иш мазмунини ҳимоя қилиш;

— уюшманинг барча тадбирларини ўтказиш ва уларни тайёрлашда фаол қатнашиш;

— уюшманинг махсус ваколатисиз давлат идораларида ва жамоат ташкилотларида уюшма номидан сўз юритмаслик.

IV. ЎЗБЕКИСТОН МУСИҚА МУАЛЛИМЛАРИ УЮШМАСИНИНГ РАҲБАР ВА МАРКАЗИЙ ОРГАНЛАРИ

12. Мусиқа муаллимлари уюшмасининг олий органда қурултой қарорлари барча аъзолар учун мажбурийдир. Вакиллар юбориш нормаси ва делегатлар сайлаш тартибини уюшма бошқармаси белгилайди.

Ўзбекистон мусиқа муаллимлари уюшмасининг қурултойи;

— уюшма Низомини тасдиқлайди ва ўзгаришлар, қўшимчалар киритади;

— очиқ ва ёпиқ овоздан беш йил муддатда уюшма бошқармаси, унинг раиси (президенти), тафтиш ва эксперт комиссиясини сайлайди, уларнинг ҳисоботларини эшитади ва тасдиқлайди,

— уюшма фаолиятининг узоқ муддатли дастурлари ва режаларини кўриб чиқади ва тасдиқлайди;

— фахрий аъзоларини қабул қилади ва уларнинг фаолияти уюшма Низомига зид келиб қолса, аъзоликдан чиқаради;

— уюшма фаолияти билан боғлиқ бўлган бошқа масалаларни ҳал этади;

13. Бошқарма қуйидаги ваколатларга эга:

— уюшма қурултойи қарорларининг бажарилишини таъминлаш;

— уюшма илмий фаолиятининг дастур ва режаларни ишлаб чиқиш;

— уюшмага тобе бўлган бўлимларга раҳбарлик қилиш, уларни ташкил этиш ёки тугатиш ҳақида қарорлар қабул қилиш;

— уюшманинг молиявий ва моддий маблағлари юзасидан кўрсатмалар бериш, унинг даромад ва ҳаражатлари, кирим-чиқим ҳисоби, йиллик молиявий режалар ва уларнинг бажарилиши ҳисоботларини тасдиқлаш;

— уюшманинг ташкилотлар ва фуқаролар билан мамлакат ичида, шунингдек, чет эллардаги ўзаро муносабатларида вакиллик қилиш;

— штатлар тузилишини, марказий идорани, уюшманинг хўжалик ҳисобида ишламайдиган идора ва ташкилотларини таъминлаш учун ҳаражатлар, кирим-чиқим ҳисобини ҳамда уюшма фаолиятини тартибга солувчи Низом ва йўл-йўриқларни тасдиқлайди;

— ўз дастурларини ва асосий тадбирларини манфаатдор вазирликлар ва идоралар, жамоат ташкилотлари ва маҳаллий давлат ҳокимияти ҳамда бошқарув органлари билан келишиб олади.

Бошқарма мажлислари икки ойда бир марта ўтказилади ва унинг қарорлари бошқарма аъзоларининг ярмидан кўпи иштирок этгандагина қонуний ҳисобланади.

14. Бошқарма идораси бир қатор бўлимлардан ташкил топиб, қуйидаги масалалар билан шуғулланади:

Илмий-методик ишларни ташкил этиш, тайёрлаш ва экспертиза қилиш, нашр этиш бўлими: дастур, дарслик, услубий қўлланмалар тайёрлаш ишларини бажарувчи илмий марказлар, синов ишларини ташкил этади, мутахассисларни илмий-услубий ишларга жалб этади.

Социология, диагностика ва ахборот бўлими: мусиқий таълим ва тарбиянинг аҳволини ўрганади ва хулосалар чиқаради, тавсиялар ишлаб чиқади. Жумҳуриятимизда, бошқа мустақил жумҳуриятларда ва чет элларда бадиий тарбияга доир материалларни тўплайди, бу ҳақда уюшма раҳбарияти ва бўлимларга маълумотлар беради. Бадиий тарбиянинг долзарб масалалари бўйича мутахассислар ва жамоатчилик фикрини аниқлайди.

Бадиий ижод маркази: ижодкор муаллимлар яратган мусиқа асарларини Ўзбекистон бастакорлари уюшмаси бадиий комиссияси назаридан ўтказиб, мусиқа амалиётига қўллашга ҳомийлик қилади; ўқитувчилардан ташкил топган фольклор ва турли мусиқа дасталари фаолиятларини мувофиқлаштиради, вилоятлараро ижодий алоқаларни, жумҳурият миқёсида танламаларни, пуллик концертларни, радио ва телевидение орқали чиқишларни, грампластинкалар чиқаришни ташкил этади. Болалар ёшига мувофиқ яратилган янги чолғу асбобларини синовдан ўтказиш ва ихтиро патентига тавсия этишни ташкил этади.

Илғор педагогик тажрибаларни ўрганиш, умумлаштириш ва тарғибот қилиш бўлими: жумҳуриятимиз, мустақил жумҳуриятлар ва чет эллардаги бадиий тарбия аҳволини ўрганади ва уларни ҳар томонлама тарғиб қилади. Илмий кенгаш ва семинарлар ташкил этади. Уюшма бадиий тарбияга доир консультация пунктини очади, фильмлар намойиш этади.

Жумҳурият миқёсидаги давлат ва жамоат ташкилотлари фаолиятларини мувофиқлаштириш бўлими: Ўзбекистон Халқ таълими ва Маданият вазирликлари. Ўзбекистон Композиторлар уюшмаси, Касаба уюшмаси, Ўзбекистон Болалар жамғармаси, Ўзбекистон мусиқа жамияти ва бошқа ташкилотлар билан алоқада бўлади ва уларнинг фаолиятларини мувофиқлаштиради.

Қардош жумҳуриятлар ва чет эллар билан алоқа қилиш бўлими: мазкур бўлим уюшманинг ҳамма бўлимлари фаолиятига доир масалалар бўйича қардош жумҳуриятлар ва чет эллардаги бадиий тарбия билан алоқадор давлат ва жамоат ташкилотлари билан алоқа ўрнатади, иш натижалари билан уюшма бўлимларини таништириб боради. Бу бўлим мустақил жумҳуриятлар ва чет эллардагига ўхшаш уюшмалар билан алоқага алоҳида эътибор беради.

15. Уюшманинг тафтиш комиссияси:

— уюшма бошқармаси, унинг бўлимлари ва вакилларининг молиявий ҳамда хўжалик фаолиятини назорат ва тафтиш қилиб туради;

— бошқарма идорасида ишларнинг ижро этилиш муддатлари, тўғри ёки нотўғрилигини, аъзоларнинг хат, таклиф ва аризалари юзасидан олиб борилаётган ишларни текшириб туради;

16. Уюшманинг эксперт комиссияси қурултой тайинлаган муддат ва тартибда сайланади. Унинг асосий вазифаси болалар мусиқа таълими ва нафосат тарбиясига оид дастур, режа ва лойиҳалар ва бошқаларни (шу жумладан, уюшма ҳомийлигида ишлаб чиқилганларни ҳам) баҳолаш ҳамда уларни маблағ билан таъминлашни мақсадга мувофиқлиги ёки мувофиқ эмаслигини аниқлашдан иборат.

V. ЎЗБЕКИСТОН МУСИҚА МУАЛЛИМЛАРИ УЮШМАСИНИНГ ҲУҚУҚИЙ НИЗОМ ВА МАБЛАҒЛАРИ

17. Ўзбекистон мусиқа муаллимлари уюшмаси ҳуқуқий орган ҳисобланади. Уюшма ўз фаолиятини қонунларда кўзда тутилган тартибда Ўзбекистонда, қардош жумҳуриятларда, чет элларда ўз номидан турли битимлар ва бошқа ҳуқуқий ҳаракатлар қилади, мусиқа таълими ва нафосат тарбияси соҳасида иш олиб борувчи ташкилотларда, шунингдек, халқаро ташкилотларда ҳам иштирок этади.

18. Ўзбекистон мусиқа муаллимлари уюшмаси ва унинг бўлимлари олган мажбуриятлар ёки фаолиятларга давлат муассасалари, корхоналари ва ташкилотлари жавобгар эмаслар. Шунингдек, Ўзбекистонда мусиқа муаллимлари уюшмаси давлат муассасалари, корхоналари ва ташкилотларининг фаолиятларига жавобгар эмас.

Уюшма аъзоларига аъзолик гувоҳномалари берилади.

19. Уюшманинг пул маблағлари банкдаги алоҳида ҳисобда сақланади.

Ҳисобларни очиш қонун талабларига мувофиқ амалга оширилади.

20. УЮШМА МАБЛАҒЛАРИ:

— Ўзбекистонлик, қардош жумҳуриятлар ва чет эллик фуқароларнинг ихтиёрий пул ўтказишларидан;

— уюшманинг Низомида кўзда тутилган ишлаб чиқариш, илмий хабар бериш, маслаҳат бериш, нашриёт, маълумот бериш ва бошқа фаолиятлардан олинадиган даромадлардан;

— уюшма аъзоларининг аъзолик бадалларидан;

— уюшма томонидан ўтказиладиган мусиқий таълим ва нафосат тарбиясини ривожлантиришга қаратилган аниқ мақсадли дастурлар учун ажратилган давлат маблағларидан;

— шунингдек, қонун томонидан таъқиқланмайдиган бошқа кирималардан ташкил топади.

21. Ўзбекистон мусиқа муаллимлари уюшмаси қонунда кўрсатилган тартибда тугатилиши мумкин. Уюшма фаолияти тугатилган тақдирда унинг ҳисобида қолган маблағлар ва жиҳозлар Низомда кўрсатилган мақсадлар йўлига сарфланади.

22. Ўзбекистон мусиқа муаллимлари уюшмасининг бошқармаси Тошкент шаҳрида жойлашади.

Мазкур Низом лойиҳаси Ўзбекистон тасвирий санъат муаллимлари уюшмаси, Ўзбекистон мусиқа муаллимлари уюшмаси таъсис қўмитаси билан бирга ўтказган жумҳурият тасвирий санъат ва мусиқа муаллимлари вакиллари кенгашида маъқулланган.

Норбиби Османова Бухоро вилояти Когон шаҳридаги Ҳамид Олимжон номли мактабда география фани ўқитувчиси бўлиб ишлайди. Мактаб жамоаси Н. Османовани тадбиркор, билимдон ва ташкилотчи бўлганлиги учун ҳурмат қилади. У тарих музейи, жонли бурчак ва шунга ўхшаш ибратли ишлар қилиб, кўпчиликнинг эътиборини тортди.

Суратда: Н. Османова 10-«А» синфида дарс ўтаётган пайти тасвирланган.

А. ЧАПЛИГИНА тасвири.

(Боши 2-бетда).

ЭНГ КАТТА МУАММО ЕЧИЛАДИ

1. Янгиланган (соддалаштан) ўзбек ёзуви қуйидаги кўринишда бўлади. Ёзув белгилари ўз ижтимоий вазифаси жиҳатидан уч хил гуруҳланади: 1) ҳарфлар сираси (алифбо): а, о, у, ў, и, э, б, в, г, д, ж (жийрон), ж (жирафа), з, ғ, й, л, м, н, р, н(нг), п, ф, к, т, ч, ш, с, х, қ, ҳ. Жами — 30 та.

2. Тиниш белгилари (ишоралар): нуқта (.) вергул(,), сўроқ (?), ундов (!), икки нуқта (:), кўп нуқта (...), нуқтали вергул (;), қўштирноқ («»), қавс — (), тире — (—)

3) Имловий белгилар: чизиқча ёки дефис (-), айириш белгиси, ёки айиргич (ъ).

Изоҳ. Янгиланган (ислоҳланган) алифбо сираси амалдагисидан кўп жиҳатдан афзалликларга эга. Бу қуйидагилардан кўринади:

— Алифбо таълимида амалдаги 35 ҳарф ўрнига 30 ҳарфдан унумли фойдаланилади. **Е, ё, ю, я** графемалари ўтилмайди, булар ёзувда **йэ, йо, йу, йа** ҳарфий бирикмалари билан кўрсатилади. Бинобарин, **е, ё, ю, я** графемаларининг ўзбек «Алифбе» китобида берилиши она тили таълими мантиғига зиддир: алифбо таълимида фақат миллий товуш ифодасига эга бўлган ҳарф-белгилар ўтилади. Амалдаги алифбо сирасига ҳеч қандай путур етмайди: аксинча, ихчамлашади, ўзбек тилининг товуш тизимига мувофиқлашади, фонографик уйғунлик вужудга келади.

— Мавжуд алифбо сирасидаги **ц** ҳарфи ёзувда **с** (баъзан **тс**) воситасида берилади: **ц** ўзбек нутқи ва ёзуви учун мутлақо ортиқча, алифбо сирасидан чиқарилади. Унинг ўрнига алифбога **Жўра, жўжа, жийрон, жуда, жийда** каби ўзбекча сўзлар учун **ж** ҳарфи киритилади. Бу матбаа ва нашр ишлари учун ваҳимали мушкул иш эмас! Амалдаги **ж** ҳарфининг остига кичик бир «тирноқ» уланади, холос. Ёки **ц** ҳарфий белгиси **ж** шаклига келтирилади.

— Алифбо сирасидаги юмшатиш белгиси (ь) ўзбек ёзувида ишлатилмайди; **январь, февраль, июнь, июль** каби сўзлар ўзбек тилида юмшатиш белгисисиз қўлланади: **йанвар, фэбрал, иййун, ийййул** каби.

Алифбо сирасидан юмшатиш белгисини чиқариб, унинг ўрнига **онг, кўнгил** сўзларидаги **н(нг)** ҳарфини киритиш мумкин. Бунда алифбо мундарижасига ҳеч қандай зарар етмайди, аксинча, такомиллашади. Бунда ҳам **н** ҳарфига «тирноқ» улаш муаммоси кўндаланг туради. Бироқ бу муаммо пайсалга солинадиган ечимсиз жумбоқ эмас!

Амалдаги алифбо сирасининг янгиланиши — ислоҳланиши қуйидаги афзаллик ва қулайликларни таъминлайди: биринчидан, алифбо сираси миқдорида ўзгариш бўлмайди, аммо мазмун-мундарижаси, сифати яхшиланади, табиийлиги ортади; иккинчидан, савод сабоғи осонлашади, савод самараси табиийлашади ва юксалади; учинчидан, ўзбекча миллий савод, миллий ёзув асоси, пойдевори вужудга келади; тўртинчидан, тил Қонуни амалиётга — турмушга тадбиқ этилади.

Бизнинг бу таклифларимиз алифбо сабоғи — савод — чиқариш амалиёти, уни том маънода миллийлаштириш ва «Алифбе» китобини такомиллаштириш масалалари билан боғлиқ.

Алифбо сирасидан **ц** ва **ь** белгиларининг чиқарилиб, уларнинг ўрнига **ж** ва **ң** ҳарфий белгиларининг киритилиши ёзувимизга ҳеч қандай моддий-маънавий путур етказмайди. Мазкур таклиф ва тавсия халқ таълими соҳаси (савод чиқариш) учун жуда муҳим амалий ва илмий-назарий аҳамиятга эга: шу жуда кичик ўзгариш, яъни ёзувга икки ҳарфий белгининг (**ж** ва **н** нинг) киритилиши билан ўзбек ёзувидаги (алифбо ва имлосидаги) энг катта асосий муаммо ечилади. Энг муҳими — миллий савод самарадорлигига эришилади.

Демак, «Алифбе» китобининг янги нашрида **е, я, ю, ё, ц, ь** ҳарфий белгилари қўлланилмайди: буларнинг ўрнида ўзбек тили ифода ва талаффуз қонуниятига монанд ҳарфлар ишлатилади; бундай миллий мазмун ифодаловчи ёзув воситалари (ҳарфлар) амалдаги алифбо сирасида мавжуд. Аммо е, ё, я, ю, ц, ь, каби нотабиий ҳарфларнинг ёзувимизда расмийлашуви оқибатида йэр, йэл, йонғоқ, йор-йор, йашил, йашин, йўлдуз, йуз, йўнус, мэлиса, посбон, миршаб (милиционер) истаса (станция), ийййун, ийййўл... тарзидаги ўзбекона қўлланишлар доираси ва миқдори кескин қисқарди. Бундай қусур бошланғич таълим ўқув қўлланмалари тили ва услубининг ҳам жароҳатланишига сабаб бўлди.

Шуни таъкидлаш керакки, «Алифбе» китоби миллий товушни ифодаловчи ҳарфлар мажмуаси асосида яратилади. Шундай экан, алифбо сирасидаги барча белги-ишоралар унга киритилиши шарт эмас. Шунингдек, нашр ишлари «Алифбе» китоби асосида олиб борилмайди. Бу — ҳаммага маълум. Чунки «Алифбе» савод сабоғи очқичидир!

Е, ё,я, ю, ц, ь белги-ишораларининг ўзбек ёзувида қўлланиш-қўлланмаслик муаммоси Ўзбекистон Республикаси ФА Тилшунослик институти томонидан тайёрланган янги имло қоидаларида (тавсиясида) мукаммал кўрсатилган бўлади. Тиниш белгилари сираси (ишоралар) ва имловий белгилар ёзув саводининг мукаммал бўлиши учун замин ҳозирлайди. Шунинг учун савод чиқаришда буларга ҳам эътибор берилади. Булар ҳақидаги дастлабки тушунчалар савод дарсларида сингдирилади.

Карим НАЗАРОВ,
ТошДД профессори.

Таҳририятдан:

Ҳозирги ўзбек тилининг (ёзувининг) истиқбол йўли масаласи бугунги кундаги энг долзарб муаммолардан тил бўлиб турибди: баъзилар ўзбек ёзма адабий тили истиқболни араб хати (эски ўзбек ёзуви)да кўрсалар, айримлар лотин хатида деб билмоқдалар; кўпчилик эса ўзбек ёзма адабий тили тақдири ва истиқболини амалдаги ёзув тизимини миллийлаштиришда деб қарамоқдалар. Бу нуқтаи назарларнинг ҳар бири муайян ижтимоий-тарихий, моддий-маънавий ва мафкуравий таянчга суянади. Тил Қонунида араб хати асосидаги қадимги ўзбек ёзувини ўзбек умумий таълим мактабларида, ўрта махсус ва олий ўқув юртларида ўқув режаси фанларидан бири сифатида ўқитишни таъминлаш ҳамда ҳозирги ўзбек адабий тили тараққиёти ва барқарорлигини белгилаш тадбирлари кўзда тутилган. Натижада эски ва ҳозирги ўзбек ёзувларининг баббаробар фаолият кўрсатиши, ривожланиши учун шароит вужудга келади. Бунга тарих шоҳид бўлади.

Тилшунос олим Карим Назаров кўп йиллардан бери ёзув тили ва ёзма адабий тил, имло ва иншо, ифода ва талаффуз, адабий меъёр ва мезон, ёзувни халқчиллаштиришдек муҳим масалалар билан шуғулланиб келади. Булар қайта қуриш кечимининг ҳаётбахш муаммоларидандир. Муаллифнинг таклиф ва тавсиялари, талаб ва истаклари кенг жамоатчиликка деярли аёндир. Мақсад — миллий алифбо яратиш.

Мақола миллий савод чиқаришнинг илмий-назарий ва амалий-услубий йўлларини белгилашда, имло ва талаффузни ўзаро мувофиқлаштиришда, давлат тили ҳақидаги Қонунни она тили таълимига тадбиқ этишда муҳим амалий аҳамият касб этади.

Бу ҳақида газетхонларнинг фикри қандай?

БИЛДИРИШ

Шу йил 11 март куни соат 10 да, Тошкент шаҳар ўқитувчилар малакасини ошириш институтининг мажлислар залида «Ўзбекистонда «босмачилик» ҳаракатларининг характери тўғрисида»ги масалага бағишланган ўзбек мактабларидаги тарих ўқитувчиларининг давра суҳбати бўлади.

Мазкур давра суҳбатида тарих фанлари доктори, профессор А. А. Акрамов ва бошқа йирик тарихчи олимларнинг маърузаси тингланади.

Давра суҳбатига қизиқувчи барча кишиларни таклиф қиламиз.

Манзилгоҳимиз: Тошкент шаҳри, Т. Шевченко кўчаси, 4-уй.

Маълумотларни 56-06-06 телефони орқали олишингиз мумкин.

Санъаткор қалби эзгулик сари ошиқади, гўзалликка интилади. Пойтахтнинг Бектемир ноҳиясидаги кашшофлар уйида салкам ўн йилдан буён рақс тўгарагига бошчилик қилиб келаётган Манзура Зокирова наинки санъаткор, балки муаллим-санъаткордир. Унинг истеъдодли шогирдлари жуда кўп кўрикларда ғолиб чиққан. Яқинда ноҳияда ўтган «Илҳом чашмалари» танловида ҳам Манзура Зокирова меҳнатлари муносиб тақдирланди.

Суратда: танловолди тайёргарлиги кўрилаётган пайт.

У. УСМОНОВ тасвири.

Қутлаймиз!

Ҳурматли устоз Ҳожи Қосимов!

Сизни қутлуғ 60 ёшингиз, 60 баҳорингиз билан самимий муборакбод этамиз.

Сиз фаолият кўрсатаётган Деҳқонобод ноҳиясидаги 69-мактабда ўқиган, айни кунда ҳаётнинг турли жабҳаларида хизмат қилаётган шогирдларингиз Сиздан нафақат математика илмини, балки юрт ишига фидойилик, жонкуярлик, одамийлик каби муқаддас хислатларни ҳам ўрганди десак муболаға бўлмайди.

Яна кўп йиллар ўқувчиларни ана шу илмлардан баҳраманд этасиз деган умиддамиз.

Сизни қутлуғ 60 ёшингиз билан муборакбод этиб, мустаҳкам соғлик, ижодий баркамоллик тилаб қолувчи

ДЕҲҚОНОБОД НОҲИЯ ХАЛҚ ТАЪЛИМИ БУЛИМИ, НОҲИЯ КАСАБА УЮШМАСИ ҲАМДА МАКТАБ ЖАМОАСИ.

РИСОЛАДАГИ ТАРБИЯЧИ АНИҚЛАНДИ

Яқинда ёш томошабинлар театри биносида ғаройиб анжуман бўлиб ўтди. Пойтахтимизнинг Октябрь ноҳияси халқ таълими бўлими ташкил этган бу кўрик-танловда «Энг яхши тарбиячи» соврини учун ғолиблар аниқланди. Беллашувда ноҳиядаги етти боғчадан мураббийлар иштирок этиб, касб маҳоратлари, билим доиралари, қобилиятлари, ижодкорликларини намойиш этишди.

Мусобақанинг саккиз шартини қизиқарли тарзда бажариб, унинг натижасини ўтирган томошабинлар ҳукмига ҳавола этиш ҳам осон бўлмади. Рисоладаги тарбиячининг кимлигини аниқлаш учун белгиланган шартлар хилма-хил бўлди. «Ўзим ҳакимда», «Моҳир қўллар» «Чарчов билмас», «Изла, ўйла, топ» сингари синов шартлари барчани қизиқтириб қўйди.

Мусобақа давомида ноҳиянинг 468- боғча тарбияланувчилари ҳамда 27-боғча мураббийлари халқ қўшиқлари ва лапарларини ижро этиб, дилларни хушнуд этишди.

Кўрик-танловда ғолибликни 461-боғча тарбиячиси Ҳалимахон Дўстмуҳамедова қўлга киритди. У 250 сўм пул, фахрий ёрлиқ ҳамда эсдалик совғалари билан мукофотланди. Иккинчи ўрин совриндори — 170-боғчадан Дилмира Маннопова 200 сўм пул, учинчи ўринга сазовор бўлган тарбиячи эса 342-боғчадан Умида Юсупова 150 сўм пул, фахрий ёрлиқ ва эсдалик совғалар билан тақдирланди.

Г. САЪДУЛЛАЕВА.

ДИЛ СЎЗЛАРИ

СЕНИ КУТАР МУАЛЛИМ...

Ойномалар қаторига «Бошланғич таълим»нинг кириб келганлиги мен каби муаллимларнинг кўп йиллик орзу-умидларини ушалтирди. Унинг илк сони чиқибди деб эшитдим, лекин ҳанузгача тополмадим. Афсуски, шу пайтгача обунамиз ҳам келмади.

Ишончим комил, энди минглаб республикамиз ўқитувчилари, олимлари бир-бирлари билан ойнома орқали ўз тажрибалари, услублари тўғрисида ҳамкор бўла оладилар. Унда ёритилиши керак бўлган турли хил мақолалар тавсияларнинг долзарблиги биз учун керак эканлигини ҳис қилиб турибман.

«Маърифат» қуёши доимо муаллимлар қалбини ёритиб, меҳнатга муҳаббат ҳиссини уйғотганидек, «Бошланғич таълим», сени кутар муаллим, — деб қоламан.

Акрам СУЮНОВ,
Самарқанд вилояти Ургут ноҳиясидаги 8-ўрта мактабнинг бошланғич синф ўқитувчиси, республика халқ маорифи аълочиси, «Ўқитувчи-91» Бутуниттифоқ танлови совриндори.

Хоҳ ишонинг, хоҳ ишонманг

ҒОЙИБ ВА ЗОҲИР ОРАЛИҒИДАГИ АЁЛ

ЛОҒОН ҚИШЛОҒИ

Бу қишлоқнинг оддий ўзбек қишлоқларидан сира фарқи йўқ. Аҳолиси ўзбеклар ва тожиклардан иборат. Ерлик аҳоли тонг саҳарлаб далага отланади, сигир-бузоқлар қишлоқ осмонини кўча чангларига қориб йўлга тушади. Тонг қоронғусида қишлоққа «бостириб» келадиган автобус ва автомобиллар карвонига аҳоли кўникиб қолган. Бу карвон София опа Ашур қизини истаб мамлакатнинг турли жойларидан келади. Улар асфальт ётқизилиб, панжара билан иҳоталанган майдонга кирадилар. Майдоннинг ўнг томони бўйлаб юриб, чап томонидаги мўъжаз кулба қаршисида тўхтайди. Ортдан келган машиналар ҳам худди шу зайл олдинма-кетин қатор бўлишади. Сувора меҳмонлар уловдан тушмайдилар. Пиёдалар махсус бир ерга жам бўлишади. Патта пули — 3 сўм. Ётоқ жойлар, чойхона, дўконларда одам тонг қоронғусидан гавжум. Бу ерда ҳеч ким бир-бировига қаттиқ гапирмайди, чўнтаккесарлар йўқ. Тошкент магазинларида йўқ матолар бу ердан топилади.

Ўрта бўйли, тўладан келган йигит ўзини, «мана шу кичик корхонанинг директориман», деб таништирди. Директор, унинг ёрдамчилари ҳам саёқ мухбирлардан чарчаган бўлсалар-да, сертакаллуф эдилар. Директор бизни тўғридан-тўғри опанинг кулбасига (у киши ҳали келмаган эдилар) бошлади. Биз истиҳола қилдик. Қандоқ бўларкан, балки, руҳлар....

Биз паттачи хонасида беморлар қайд дафтарини кўздан кечириш билан машғул бўлдик (бу дафтарлардан олинган кўчирма мақола сўнгида келтирилади). Одамларнинг оқими тўхтамасди. Оқ дастрўмол тутган болалар келган «бемор» қаршисига чопиб борар, «рўмол олинг, рўмол олинг», деб қичқирарди. Озғингина милиционер одамларни сафлашга ҳаракат қилар, дўконларда савдо қизғин эди.

Тан олиш керак, бугун Ўзбекистондагина эмас, бутун мамлакатда сеҳрли қобилият эгалларининг сони тобора ўсиб бормоқда. Ва бу ҳам томомила табиийдир, дейишга асосимиз бор. Сеҳрли қобилият эгалари, мушкулкушодчилар, табиблар ва яна турли номлар билан аталадиган сеҳр-синоат соҳиблари қадим-қадим замонлардан мавжуд эди. Қачонки, даҳрийлик таълимоти ўзининг даҳшатли қадамлари билан жамият ҳаётига кириб келди, ҳамма яхши анъаналар қаторида ғойиб илми ҳам қирғин қилинди. Онгли ва тадбирли суратда уюштирилган даҳриёна қирғин башарий тафаккур минг-минг йиллар давомида яратган турли илмларни йўқ қилди. Бу қирғин икки йўналишда олиб борилди: жисмоний қирғин ва маънавий қирғин. Ана шу қирғинлар майдонида эса мутлақо янги одам яратилиши лозим эди. Мутлақо янги одам, бош-қоши, қўл-оёғи ўзимизникига ўхшаш, маънавий олами бутунлай терс. Ана шундай одам охир оқибат яратилди. У — биз...

Майдонда ола-ғовур бошланди. «Опа келдилар», — деди бизга паттачи йигит. Қайд дафтарларни йиғиштириб, оломон ичига шўнғидик. Бу қадар катта йиғинда опа бизни қабул қилмаса керак, деган хаёлга бордик. Аммо бутунлай тескари ҳол юз берди. Директор бизни ҳужра томон бошлади. Биз оломон оралаб ҳужрага йўналдик. Ҳужра ичида қотмадан келган, новча, очиқ чеҳрали аёл бизни қарши олди ва дастурхон ёзиғлиқ сўрига таклиф қилди. Дастурхон юзида бодом, ёнғоқ, майиз. Бу мўъжаз шинам хонада ёлғиз ойнали жовондан ташқари деярли ҳеч нарса йўқ. Аммо бу ҳеч нарсаси йўқ кулбача ҳам ғоят сеҳрли туюларди. Опа ёшига нисбатан ниҳоятда чаққон, эпчил. У бизни лаҳза сайин дастурхонга таклиф қилар, гоҳ эшикка ўзини урган «беморга» жавоб берар, гоҳ деразадан суқулмоқчи бўлганларни «инсоф»га келтирмоқчи бўларди. Биз унинг хатти-ҳаракатларини жимгина кузатиб ўтирардик.

София опа ҳақидаги афсонаю ҳақиқатлар узоқ-узоқларга таралди. Озмунча миш-мишлар ҳам тарқалмади. Баъзи кўнгли қора кимсалар кун аро «София ўлибди», «София телба бўлибди» деган совуқ хабарлар тарқатишдан чарчашмади. Олис-олис ўлкалардан келаётган беморларни бошқа бир «соҳибкаромат»нинг эшигига буриб юборганлар ҳам бўлди. Аммо уларнинг барига опанинг Боболари — Руҳлар нуқта қўйдилар. София опадан фотиҳа олган баъзи бир риёкор табиблар эса ўз қилмишлари учун тушларида жазоландилар ва тонг отмай опанинг остонасига бош уриб келдилар: «Мени кечиринг!..»

Опанинг оқмағиз, бироз ғамгин, бироқ ниҳоятда маъноли юзи гапларида заррача муболаға йўқлигини тасдиқларди. У мақтанишни, ўзини ғайритабиий ҳолатларда «кўз-кўз қилиш»ни хаёлига ҳам келтирмасди. У ўзи бошдан кечирган нарсаларни, эришган ва амалда бажараётган ҳодисаларини фақат ва фақат яратгандан ҳамда ҳали қизалоқлигиданоқ унга боғланган Руҳлар — Боболардан деб билади.

МАХСУМ БОБО

Унинг юзларидаги ажинлар қуюқлашди, нигоҳлари бир нуқтага қадалди. У нимани кўрмоқда? Руҳлар унга нималарни айтмоқдалар?

Унинг сўзларида заррача муболаға йўқ эди.

... Бу атрофларда Махсум бобони билмайдиган одам йўқ эди. Дарвиштабиат одам эдилар. Айниқса, фарзандталаб бечораларга бир пиёла сув тутсалар, бўлди — фарзанд, албатта, туғиларди.

13 ёшда эдим. Далага чиқардим. Эрта тонгдан қора шомгача меҳнатдан бўшамасдим. Кунлардан бирида далага кетаётган эдик, Махсум бобо қаршимиздан чиқиб қолдилар ва мени чақирдилар. «Қизим, — дедилар у киши, — хабарим бор, сен мактабни тугатиб ўқишга бораман, деб юрибсан. Бу ўйларни қўй. Ҳолингдан хабар оладиган кишинг бўлмаса... Сен бошқа иш қиласан. Қўлингни кўтарсанг, бас, ҳар қандай бемор ҳам тузалиб кетади...»

Даладан қайтишда эса кутилмаганда оёқ-қўлларимдан мадор кетиб, бутунлай ҳолсиз ҳолатда йўлга йиқилдим. Қимирлашнинг иложи йўқ эди. Эсимда, кимдир (эркак киши эди) кўмаклашмоқчи бўлди. Мен рози бўлмадим ва бувимларни чақириб беришларини ўтиндим. Бувим мени уйга олиб кетдилар.

Уч ой бир ерда қимирламай ётдим. Сочларимни олиб ташлашди, эрта тонгда бувим овқат, чой-нонни олдимга келтириб қўярдилар. Учта қўл осмондан тушади-да, ҳалиги дастурхон юзидаги нарсаларни олиб кетади. Кунлардан бир кун улар Махсум бобо билан йиғилишиб кенгаш қилдилар. «Сизнинг фотиҳангизни, — дейишди улар Махсум бобога, — 13 ёшдан қилаверсин. Бизнинг фотиҳамизни 31 ёшдан қилади. 31 ёшга тўлганда қўл кўтарса, 88 дардга даво бағишлайди...». Улар менга фотиҳа бергач: «Энди ўрнингдан тур, қизим», — дейишди. Мен «туролмайман, шол бўлиб қолганман», — дедим. «Бугундан бошлаб яхшисан...»

Боболарим мени қисматимни шундай башорат қилишди. «Еттита зурриёд топасан — тўрт ўғил, уч қиз. Еттинчи зурриёдинг дунёга келгач, у бизнинг ихтиёримизда бўлади. Сен ишингни қилаверасан...»

Ўшанда 13 ёшда эдим. 16 ёшда мактабни томомладим. Кейин турмушга чиқдим. Турмушга чиққанимдан сўнг улар менга яна келишди. Мулоқотларимизни мутлақо сир тутишимни ва туғруқхонага бормаслигимни таъкидладилар. Улар туғилажак фарзандларимни ўз паноҳларига олишларини айтишди. Мен рози бўлдим.

31 ёшимда кенжа қизим туғилганидан сўнг муҳлат тугаган эди. Мен боболарим изми билан одамларни даволашга киришишим керак эди. Мен бу ишни уддалай олмайман деб қўрқардим. Ахир ғирт саводсиз бўлсам, бунинг устига турмуш ўртоғим ичкилик ичса. Йўқ, бу иш сира ақлимга сиғмасди. Ахир қандай қилиб одамларни даволашим мумкин.

Муҳлат тугади. Боболарим келиб вазифани адо қилишга киришишимни сўрашди. Мен оғир аҳволда қолган эдим. Бу ҳол чинакамига ақлимга сиғмаганидан розилик бермадим.

Ана шундан кейин боболарим ўз вазифамни бўйнимга олмаганим учун «жазолай» бошладилар. Улар ўзимни вужудимдан жудо қилишар, гоҳ жаннатда, гоҳ Маккаи Мукаррамада сайр қилдирар эди, бу ёғда эса мотам. Жонсиз танам устида йиғилган қавму-қариндошларнинг оҳ-ноласи. Мен бу «сафар»ларда Арофот тоғида мунчоқлар йиғдим, жаннат остоналарини супурдим. Аммо ҳар гал бу сафарлар яқин кишиларимни қаттиқ даҳшатга солар эди. Чунки, саёҳат узоқ давом этгани сайин, менинг ҳаётимга бўлган умидлар шу қадар камайиб борарди.

Шундай қилиб, гоҳ «ўлдим», гоҳ «тирилдим», аммо боболарим амрини бўйнимга олмоққа ўзимда жасорат топмадим. Ҳозирда эса жуда пушаймонман. Ахир қанча-дан-қанча дардманларга, эҳтиёжманд кишиларга ёрдамим тегарди-ку.

«Жазо» давом этарди. Кунлардан бир кун бувимга тушлик тайёрлаб бўлганимдан сўнг Махсум бобом уч киши билан бирга кириб келишди. «Нима гап?», — деб сўрадим Махсум бободан. «Вазифангни бўйнингга олмаганинг учун неварангни олгани келдик», — дейишди улар. Тўнғич ўғлимнинг касалманд боласи бўларди. Ҳаммамизнинг суюклигимиз. Мен ўшани деб ўйладим ва: «Ўзи доим касал бўлиб юрарди, жуда яхши кўрардим. Ўларкан-да?...» — дедим эс-ҳушимдан айрилгудек ҳолга тушиб. «Йўқ, — дейишди улар, — қизингнинг боласини оламиз...»

Мен барибир вазифамни бўйнимга олмасдим. Энди улар бувимга ёпишишди. Ярим соат ичида туппа-тузук бувим қўл-оёқсиз, тилу жағсиз бўлиб қолди. На гапиради, на кўзини очади. Етмиш кун қучоғимга олиб ўтирдим, пахтани ҳўллаб оғзига томиздим. Ҳолдан кетган эдим, ўша ҳолатда ҳам бирор кун рўзани тарк этганим йўқ. «Бўйнингга олсанг, уч кунда бувинг яхши бўлади», — дейишди боболарим, — олмасанг, ўлади...» Роса ўйладим. Бувим ўлиб қолса, нима бўлади?

Шундай қилиб, етмиш биринчи куни рози бўлдим. «Фақат ўзимизникиларга қарайман», дедим. Улар рози бўлишди. Ўша куннинг ўзида бувим тилга кириб, қўлларини қимирлата бошлади. Ҳозир 86 ёшли бувимнинг кўриниши мендан чиройли.

1972 йили Махсум бобо оламдан ўтдилар, лекин у киши мен учун ҳамиша барҳаёт.

Боболарим менга бир китоб ва бир жойнамоз беришди. Ҳар кун тонгда 36 ракат номоз ва 200 вазифани бажараман, қолган вазифаларни боболарим бажаришади...»

Материалистлар бу ҳикояга ишонмасликларини олдиндан айтиб қўя қолайлик. Ўзларининг виждонига ҳавола.

...София опа беморлари олдига чиқиб кетди. Энди унинг майин ва самимий овози эшитилиб турарди. У ҳамма-ҳаммани дуо қилди, яхшилик, омонлик, осудалик, тотувлик тилайди. У ёзиқ кафтларини кўтаради, холос. Унинг бутун сир-асрори, ҳикмати — шу қўллар ва дуо. Қолгани ғойибда адо этилади. Қолганини Боболари бажаради. «Сиз эса, энг аввало, пок бўлинг, қалбингизни очинг. Тозаланинг. Ўткинчи дунё ташвишларига ўзингизни бунча уравверманг. Худони унутманг. Охиратингизни эсдан чиқарманг!».

БОБОЛАРНИНГ ПУЛЛАРИ

Кираверишда кичкина хонада уч сўм тўлаб патта оласиз. Бу ҳам қоғозларга асосланган жамиятимиздан қолган нишона. Майли, гап бунда эмас. Шўровий тиббиётнинг камбағаллиги, ожизлиги, манфаатпарастлигидан озор чеккан, сарсон бўлган шифоталаб кишилар ҳеч қандай анализларсиз, йўлланмаларсиз, қўлма-қўл етиб борадиган ришват (пора)ларсиз уч кунда шифо топгандан кейин уч сўм экан-у, минглаб сўм (аслида қоғоз ҳолига келиб қолган)ларни сарфлашга тайёр.

Шунинг учун ҳам паттахонага ҳам, ёрдамчи йигитларга ҳам келувчилар даста-даста пулларни тутқазишади. Опа иложи борича кишилардан ортиқча пул олмаслигини айтади, ялинади..., иложи қолмагач олади, ўша ернинг ўзидаёқ ногиронларга, болаларга улашиб беради. Қолганларини-чи? Опа қилган хайр-эҳсонлари ҳақида гапиришни сираям истамадилар, базўр кўндирдик.

Яқинда Фарғонанинг Дўстлик карвонсаройида фаввора қуриш учун 28 минг сўм инъом қилди.

Қишлоғида миллий мактаб қуриб битказди, буям 60-70 минг сўм. Туркистонда ҳазрати Укошотага борадиган йўлни яхшилаш учун 7 минг сўмни ўзлари олиб бориб беришди. Тинчлик фондига, масжид, боғчаларга, қариялар уйига 1000 сўм, маҳаллада, қишлоқда, қариндош-уруғлар ичида тўй-маърака қилувчилар, бошига кулфат тушганларга қилаётган хайр-эҳсонларининг сон-саноғи йўқ.

«Менга пулнинг қизиғи йўқ. Бобомнинг айтганларини бажарсам, яқин орада бемор одам қолмаса, бас...».

Опанинг хонадони... Кўримсиз қилиб солинган уйлар. Икки йилдан буён девори кўтарилганича битмай ётган янги қурилиш... Буларнинг ҳаммаси опанинг сахийлиги, дабдабага берилмаслиги, мол-дунёга ҳирс қўймаганидан гувоҳлик беради.

ҲАР КИМНИНГ ЎЗ ДУШМАНИ БОР

— Айрим кишилар эшик-деразаларни беркитиб, чироқни ўчириб ётинглар, дейишибди. Бу нотўғри. Ҳатто итни ҳам ҳайдаб юборинглар, дейишибди-я. Боболарга ҳеч нарса ҳалақит бермайди. Шу гапларни тарқатиб, уйларга ўғриликка тушганлар ҳам бўлди. Ҳар куни ўйингизни қандай ҳолатда беркитиб ётаётган бўлсангиз, ўшандай ётинг, — дейди София опа.

София опани бадном қилиш учун, у кишига келаётган шифоталаб одамлар оқимини тўсиш учун ёмон ниятли кишилар нималар қилишмади. Ҳатто Туркистонда, мен София Ашуроваман, деб ҳар бир бемордан 125 сўмдан олиб «даволаган»лар бўлибди.

— Мени синаш учун парихонлар, афсунгарлар, экстрансенслар келишади. Менга уларнинг келганини Боболар хабар қилишади, индамайман. Эртасига уларнинг ўзлари келишиб тавба қилишади, — дейди София опа.

Ҳар қандай лўттибозлар, иғвогарлар сўзига учманг, бир марта Лоғонга келинг, ҳаммасининг гувоҳи бўласиз.

УЛАР БОБОЛАРДАН ШИФО ТОПИШГАН

«Онам асаб касаллиги, қон босими билан хасталаниб, уч ойча шифохонада даволанишди. Шифокорларга раҳмат, дардини бир оз енгиллатишди... Аммо юзларидаги касаллик изларини қайтариш, асл ҳолига келтиришга шўро тиббиётининг кучи етмади. София опага учрагандан сўнг уч кунда асл ҳолатига келди. Оллоҳнинг иродасию Боболар марҳамати туфайли бутун оиламиз аъзоларининг кўнгли ёришди. Дарвоқе, онам Боболар борган кунда юзлари қаттиқ қизиганини ҳис қилганлар...» (**Маҳфуза Усмонова,** журналист).

«Йигирма йилдан бери ошқозон яраси азобини тортардим. Бормаган шифохонам, учрамаган шифокорим қолмади. Овқат еб маза қилмайман. Худога минг катла шукр, София опамни бизга етказди. У кишига учрашганимдан сўнг мен ўша кечаси жарроҳлик тахтасига ётқизганини, асбобларнинг шақир-шуқурларини аниқ эшитдим. Эрталаб қушдай енгил уйғондим. Ҳозир ҳамма қатори, ҳатто кунига 3—4 марталаб ҳам, ош ея оламан» (Водиллик йигит, исмини ёзишни унутибди).

Бухоро вилояти Свердлов ноҳияси Охунбобоев номли колхозда яшовчи **Умида Остонова:** — Мен бу ерга 3 марта келиб кетдим. Июнь ойида мени қизим юрмас, гапирмас эди. Мен уни кўп шифокорларга қаратдим. Лекин мен София опага келиб, шу ердан фойда топдим. Энди юриб, гапириб кетди. София опага, боболарга раҳмат.

Кибриё Орипова (Тожикистон жумҳурияти, Турсунзода шаҳри, 2-микрорайон, 20-уй, 14-кв): — Мен 6 ой касалхонада ётдим. Лекин София аяни Душанбеда туриб эшитдим. Мени кўтариб олиб келишди. Мени ҳовлиларида қабул қилдилар. Икки оёғим, буйрагим оғрирди, юрак ва қанд касалим ҳам бор эди. Мана 5 ойдан бери оёғим соппа-соғ, қанд касалимни сезмайман. Мен дардимга даво топишга ёрдам берган София аяга ўз миннатдорчилигимни изҳор этаман.

«Мен Арслонбекова Зиёдахонман. Хўжайиним Назирдинов Фатхиддин биринчи рўзғоридан 12 йил фарзанд кўрмади. Ажралиб, менга уйланди, 2 ойдан сўнг София опага келиб кетиб, мана 11 ойда болалик бўлдик. Уларга минг раҳмат, умрлари узоқ бўлсин» (Қувасой шаҳри, Арсиф қишлоғи).

«Мен, Майрамхон, умр йўлдошимни, яъни Бурҳониддинни рак дейишган эди. София ая шифо бағишлади. Мен уларга узоқ умр тилайман. Бундан буён ҳам шуларнинг ёрдамига муҳтожмиз» (Қизилқия шаҳри)

Мирзаев Абдураззоқ, Қува ноҳиясидаги Қўрғонча қишлоғи: — 1989 йилдан бери 12 бармоқли ичагимда яра пайдо бўлиб, у томирнинг тепасида экан (врачларнинг айтишича). Шу ярадан 3 марта жуда тез қон кетишини кузатдим. 2-мартасида касалхонада ётиб тузалиб чиқдим. Жуда ҳолдан тойган эдим. Кечки пайт қўшнимиз Қувасойнинг Лоғон деган жойида бир опа бор экан, ғойиб Боболар билан даволар экан, деб айтди ва 5 октябрь куни эрталаб Лоғонга бордик. Аёлим София опанинг олдига кириб, дуо олиб чиқдилар. Уйга келиб ётдим. Эртасига эрталаб мўъжиза рўй бериб, қон оқиши тўхтади. Бу худонинг кароматы. Бунга ғойиб Боболар, София опалар сабаб бўлдилар. Уларга минг-минг раҳмат. Худога беадад шукур. Илойим ҳамма беморлар шифо топсин.

«Ўғлим Одилжоннинг сочини «дев ялаб» жуда ҳам хунук бўлиб кетди. Мен боламни Андижондаги тери касалликлари шифохонасига олиб бордим, у ерда ҳеч қандай ўзгариш бўлмади. Сочи баттар тўкила бошлади. Боламни олиб бормаган ерим қолмади. Охири келиним Қувасойда бир ая бор, шуларга олиб боринг, деди. Шу аяга олиб бордим, борган кунимиздан 3-куни сочи чиқа бошлади. Энди ҳозир, худога шукур, олдингидан ҳам яхши. Кўзи яхши кўрмас эди. Жуда яхши кўряпти» (**Т. Имонқулова,** Андижон шаҳри, Пахтакор кўчаси.)

Асқар МАҲКАМ,
Муҳаммад СОДИҚ.

Бош муҳаррир
Аҳмаджон ДОЛИМОВ.

Таъсис этувчилар: Ўзбекистон Халқ таълими вазирлиги, Халқ таълими ва фан ходимлари касаба уюшмаси Марказий Қўмитаси ҳамда Ўзбекистон Педагогика жамияти.

МАНЗИЛГОҲИМИЗ: 700083, Тошкент, Ленинград кўчаси, 32.

ТЕЛЕФОНЛАР: масъул секретарь — 32-54-17, хатлар ва оммавий ишлар бўлими — 33-04-21, 52-35, нашриёт диспетчери — 32-78-94, нашриёт телефон станцияси навбатчиси — 33-90-50.

Ўзбекистон Республикаси «Шарқ» нашриёт-матбаачилик концерни. Тошкент, Ленинград кўчаси, 32.

6491-буюртма. ИНДЕКС: 64595. Босишга топшириш вақти 20.00. Босишга топширилди 20.00. Тиражи 160000.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12